

Hur påverkar ökat distansarbete kommunernas samhällsplanering?

En studie av kommunerna i östra Mellansverige.

Rapporten är framtagen i samverkan mellan regionerna i östra Mellansverige och Mälardalsrådet.

Regionerna i östra Mellansverige samverkar för att kunna dra nytta av varandras styrkor och utvecklas optimalt. Den gemensamma strategin har namnet ÖMS 2050.

De sju länen, Stockholm, Uppsala, Gävleborg, Västmanland, Örebro, Södermanland och Östergötland, utgör en i flera avseenden sammanlänkad enhet, med en gemensam marknad för arbete, utbildning och bostäder. Tillsammans med Mälardalsrådet arbetar vi för att förbättra invånarnas livsvillkor och näringslivets förutsättningar inom ramen för vad miljön och klimatet tillåter. En samsyn om mål och prioriteringar gör det lättare att nå resultat, såväl i det regionala arbetet som i samverkan med den nationella nivån och EU-nivån.

Vi bevakar utvecklingen i östra Mellansverige och presenterar regelbundet kunskapsunderlag, analyser, scenarion, kartläggningar, utvärderingar och statistik. Rapporterna tas fram av forskare, utredare, analytiker och konsulter på uppdrag av ÖMS.

Citera gärna innehållet i rapporten men uppgi alltid källan. Att återge bilder, foto, figurer och tabeller (digitalt eller analogt) är inte tillåtet utan särskilt medgivande.

Rapporten publiceras för ÖMS av Region Stockholm

Diarienummer: RS 2023-0133

Kontaktpersoner

Olof Linde, Region Gävleborg – olof.linde@regiongavleborg.se

Patrik Ståhl, Region Örebro Län – patrik.stahl@regionorebrolan.se

Jon Wiggh, Region Sörmland – jon.wiggh@regionsormland.se

Anders Wilandson, Region Stockholm – anders.wilandson@regionstockholm.se

Helena Hansson, Region Östergötland – Helena.M.Hansson@regionostergotland.se

Erik Johansson, Region Västmanland – erik.a.johansson@regionvastmanland.se

Fredrik Hillblom, Region Uppsala – fredrik.hillblom@region uppsala.se

Konsulter

Joakim Franklin, uppdragsledare, WSP – joakim.franklin@wsp.com

Manne Ölfvingsson, WSP

Kia Hultin, WSP

Alexander Algurén, WSP

Innehåll

Sammanfattning	4
Resultaten i korthet	4
Inledning	6
Frågor för studien	7
Metod	7
Resultat och analys	10
Bostadsmarknad	11
Näringsliv och arbetsmarknad	14
Kommersiell service	17
Offentlig service	20
Resor och pendling	21
Påverkan på offentlig planering	25
Reflektioner	32
Plats eller innehåll	32
De konkreta exemplen är fortfarande få	32
Nyckelfråga eller en fråga bland många?	33
Förstärkning snarare än trendsifte... ..	33
... och stor osäkerhet inför framtiden	33
Nyckelfrågor för att dra fördel av ökat distansarbete	34
Referenser	35
Bilaga 1. Kommungruppindelning	36

Sammanfattning

Coronapandemins intåg år 2020 påskyndade en redan pågående digitalisering av vardagen i Sverige. För många yrkesarbetande och studerande blev distansarbete och distansstudier från hemmet den nya vardagen, som därmed blev mer platsberoende. Olika orter och platser påverkades på olika sätt, beroende på skillnader i näringslivsriktning.

Huvudfrågan för denna studie är vilka bestående effekter som kan skönjas av den förändrade vardagen under coronapandemin. Främst intresserar sig studien för effekter på funktionella samband och offentlig planering. I vilken utsträckning avspeglas ökat distansarbete i förändrade resvanor, bosättningsmönster och kommunal fysisk planering? Vilka platser påverkas mer än andra, och tros effekterna vara bestående eller tillfälliga?

Studien är utformad att vara en temperaturmätare på hur ett ökat distansarbete märkts av i olika delar av ÖMS, samt att öka förståelsen för hur det har eller förväntas ha påverkan på kommunernas samhällsplanering. Datainsamling sker dels genom en webbenkät som skickades ut till tjänstepersoner med kunskap om kommunernas fysiska planering, dels genom uppföljande intervjuer med utvalda kommuner. Både enkät och intervjuer utgick från fem frågeområden:

- Bostadsmarknad
- Arbetsmarknad och näringsliv
- Handel och kommersiell service
- Offentlig service (vård, skola och omsorg)
- Resor och pendling

Resultaten i korthet

Generellt bedömer kommunerna en kraftigt ökad efterfrågan på småhus och fritidshus i landsbygdsområden och en stark koppling till distansarbete. I mer centrala lägen upplevs både påverkan på bostadsmarknaden och kopplingen mellan trenden och ökat distansarbete vara svagare. Störst förändring i efterfrågan i tätorter uppgavs för småhus.

Vissa kommuner upplever att efterfrågan på kontorsytor ökat, och ungefär lika många kommuner upplever en minskad kontorsefterfrågan. Flera kommuner lyfter fram att ökat distansarbete gjort att co-workingytor och kontorshotell etablerats. Med stor enighet anger kommunerna att efterfrågan på snabb och digital uppkoppling ökat från en redan hög nivå innan pandemin.

Bland svarande kommuner finns en stor spridning i upplevelsen av hur efterfrågan på kommersiell service förändrats i närtid. I viss grad beskrivs att detaljhandeln påverkats mer negativt än andra typer av kommersiell service. Ett undantag är livsmedelsbutiker som uppges ha sett ökad efterfrågan. Många kommuner har i sina svar kopplat den kommersiella servicens efterfrågeutveckling till ett ökat distansarbete, både bland de som uppgett att efterfrågan på kommersiell service ökat och de som uppgett att den minskat.

Offentlig service är det ämnesområde som av kommunerna generellt beskrivs ha sett minst påverkan på den generella efterfrågan. Kopplingen till distansarbete beskrivs också som relativt svag. I de fall en förändrad efterfrågan på offentlig service nämns i svaren kopplas detta samman främst med utbyggnadsprojekt snarare än en förändrad vardag hos befolkningen.

Resor och pendling är det område som flest kommuner bedömer har påverkats av distansarbete, en stor majoritet av kommuner uppgav att distansarbete haft stor eller ganska stor effekt på resor och pendling under de senaste åren. Efterfrågan på resor med kollektivtrafik upplevs ha minskat i många kommuner.

På en övergripande nivå är det fortfarande en tydlig minoritet av kommunerna i ÖMS som kan visa på konkreta effekter i kommunernas planering som följd av ökat distansarbete. Däremot finns stor enighet mellan kommunerna om att distansarbete på olika sätt påverkat vardagen för invånare och sysselsatta i kommunen.

Distansarbetets påverkan på kommunernas planering kan i många fall beskrivas mer som en förstärkning av redan pågående processer än som ett trendsifte. Det är vanligare att kommunerna sett behov att revidera tidplaner än planeringsinriktning. Exempel finns också på det motsatta, men de är få till antalet.

Bedömningen av hur den framtida planeringen tros påverkas av ökat distansarbete är snabbföränderlig genom exempelvis ändrade policybeslut hos större arbetsgivare. Det råder dock konsensus om att nivån av distansarbete sannolikt inte kommer gå tillbaka till samma nivå som innan coronapandemin.

Många kommuner beskriver att de möjligheter som ges av ökat distansarbete visserligen är en mycket intressant fråga som på sikt kan ha stor inverkan på hur de jobbar, men att den idag inte kan sägas ha avgörande betydelse för kommunens arbete. Antingen beskrivs hur det idag är för tidigt att dra slutsatser om utvecklingens riktning, eller att distansarbete är en realitet enbart för en mindre del av kommunens befolkning eller sysselsatta. Frågan får därför stå tillbaka jämfört andra aktuella frågor.

Bland de nyckelfrågor kommunerna i ÖMS lyfter som viktigast för att dra fördel av ökat distansarbete är det främst tre frågor som är framstående:

- Kollektivtrafik, både utbud och kvalitet
- Bredband/snabbare uppkoppling
- Bostäder

Intressant är hur väl detta matchar ett systemperspektiv där tillgängligheten bestäms utifrån tre faktorer: markanvändning som ger rumslig närhet, telekommunikationssystem som ger digital tillgänglighet och transportsystem som ger fysisk mobilitet. Verktygen som kan påverka den totala tillgängligheten finns inom alla dessa tre kategorier. Historiskt har regional utveckling många gånger haft fokus på den fysiska mobiliteten, inte minst genom det regionala kollektivtrafikansvaret och i vissa fall rumslig närhet i de fall regioner arbetat med regional fysisk planering. Vad ökat distansarbete gör enligt denna modell är att tillföra digital tillgänglighet, vilket därigenom ändrar förutsättningarna för och behoven av både fysisk mobilitet och rumslig närhet.

Inledning

Coronapandemins intåg år 2020 påskyndade en redan pågående digitalisering av vardagen i Sverige. För många yrkesarbetande och studerande blev distansarbete och distansstudier från hemmet den nya vardagen, som därmed blev mer platsoberoende. Inom vissa yrken ökade möjligheterna att bo på längre avstånd från arbetsplatsen, främst inom tjänsteyrken. I andra yrkesgrupper utan motsvarande möjligheter till distansarbete påverkades vardagen främst genom olika restriktioner. Olika orter och platser påverkades därför på olika sätt, beroende på skillnader i näringslivsriktning.

Distansarbete har de senaste åren varit ett högaktuellt område inom studier av såväl näringsliv som regional utveckling. Detta märkts inte minst på den flora av rapporter som direkt eller indirekt berör samhällseffekter med bäring på ökat distansarbete såväl som lokala och regionala skillnader i strukturella förutsättningar¹.

Huvudfrågan för denna studie är vilka bestående effekter som kan skönjas av den förändrade vardagen under coronapandemin. Främst intresserar sig studien för effekter på funktionella samband och offentlig planering. I vilken utsträckning avspeglas ökat distansarbete i förändrade resvanor, bosättningsmönster och kommunal fysisk planering? Vilka platser påverkas mer än andra, och tros effekterna vara bestående eller tillfälliga?

En utgångspunkt för studien är analyser och slutsatser från den s.k. Nodstadsrapporten² som behandlar funktionella samband på tätortsnivå i östra Mellansverige (ÖMS). Nodstadsrapporten har i sin tur en tydlig koppling till flera punkter i den strategiska inriktningen för det storregionala samarbetet ÖMS 2050. (I) Att integrera bostads-, utbildnings- och arbetsmarknader, (II) att verka för sammanhållna bebyggelse i de bästa kollektivtrafiklägena, samt (III) att länka samman de storregionala nodstäderna med Stockholm och med varandra. Resultatet från denna studie kommer utgöra ett av flera underlag i kommande aktualitetsprövning av ÖMS 2050.

¹ Se exempelvis Nordregio (2022), Region Stockholm (2022), Region Sörmland (2021) och WSP (2021)

² <http://rufs.se/publikationer/2020/nodstadsrapporten/>

Frågor för studien

Studien intresserar sig för vilken påverkan distansarbete haft – och kan tänkas ha – på vardag, funktionella samband och offentlig planering i östra Mellansverige. I synnerhet är det av intresse att undersöka det sistnämnda; att distansarbete har påverkan på ÖMS är en sak – om det också har eller har haft påverkan på den kommunala planeringsinriktningen är en annan.

Centrala frågor för studien är:

- I vilken utsträckning har ökat distansarbete påverkat bostads- och arbetsmarknad, kommersiell och offentlig service samt rörelsemönster i ÖMS kommuner?
- I vilken utsträckning har detta påverkat kommunernas samhällsplanering och det politiska samtalet?
- Vad är kommunernas uppfattning om framtiden – vilka faktorer har man själva identifierat som nyckelfrågor för att dra nytta av ökat distansarbete?

Metod

Studien är utformad att vara en temperaturmätare på hur ett ökat distansarbete märkts av i olika delar av ÖMS, samt att öka förståelsen för hur det har eller förväntas ha påverkan på kommunernas samhällsplanering. Därför vänder sig projektet till tjänstepersoner inom ÖMS alla kommuner för att besvara frågorna. Dels genom en webbenkät som skickades ut till tjänstepersoner med kunskap om kommunernas fysiska planering, dels genom uppföljande intervjuer med utvalda kommuner.

Webbenkät

Januari 2023 skickades en webbenkät ut till sakkunniga inom fysisk planering i samtliga kommuner i ÖMS. Enkäten berörde fem ämnesområden samt ämnesövergripande frågor:

- Bostadsmarknad
- Arbetsmarknad och näringsliv
- Handel och kommersiell service
- Offentlig service (vård, skola, omsorg)
- Resor och pendling

En inbyggd svårighet i att undersöka distansarbetets påverkan på vardag och planering i ÖMS är att särskilja effekter av explicit distansarbete från andra frågor och trender som är samtida. Det är exempelvis mycket svårt att särskilja distansarbetets påverkan på bostadsmarknaden från den påverkan som ges av makrotrender såsom förändringar i pris, bostadsräntor, demografisk förändring såväl som andra pandemieffekter än just ökat distansarbete.

En fråga för studien är huruvida ökat distansarbete påverkat den kommunala planeringen. Upplever kommunala tjänstepersoner ökad kommunal uppmärksamhet för frågor kopplade till distansarbete, och finns det exempel på kommunala beslut eller strategiska val som motiverats genom ökat distansarbete?

Enkäten innehöll också frågor rörande vilka faktorer kommunerna bedömer som nyckelfrågor för att kunna dra nytta av ökat distansarbete. Syftet med dessa frågor var att ge möjligheter till inspel till den regionala och storregionala planeringen.

Av 88 kommuner i ÖMS besvarade 77 webbenkäten, motsvarande en svarsfrekvens på 87 procent. Kommunernas svar på enkätens inledande frågor avgjorde vilka uppföljande frågor de sedan ombads besvara. Vissa kommuner har därför besvarat fler frågor än andra och svarsfrekvensen på enskilda frågor kan därför vara lägre än den sammanlagda för enkäten som helhet.

Intervjuer

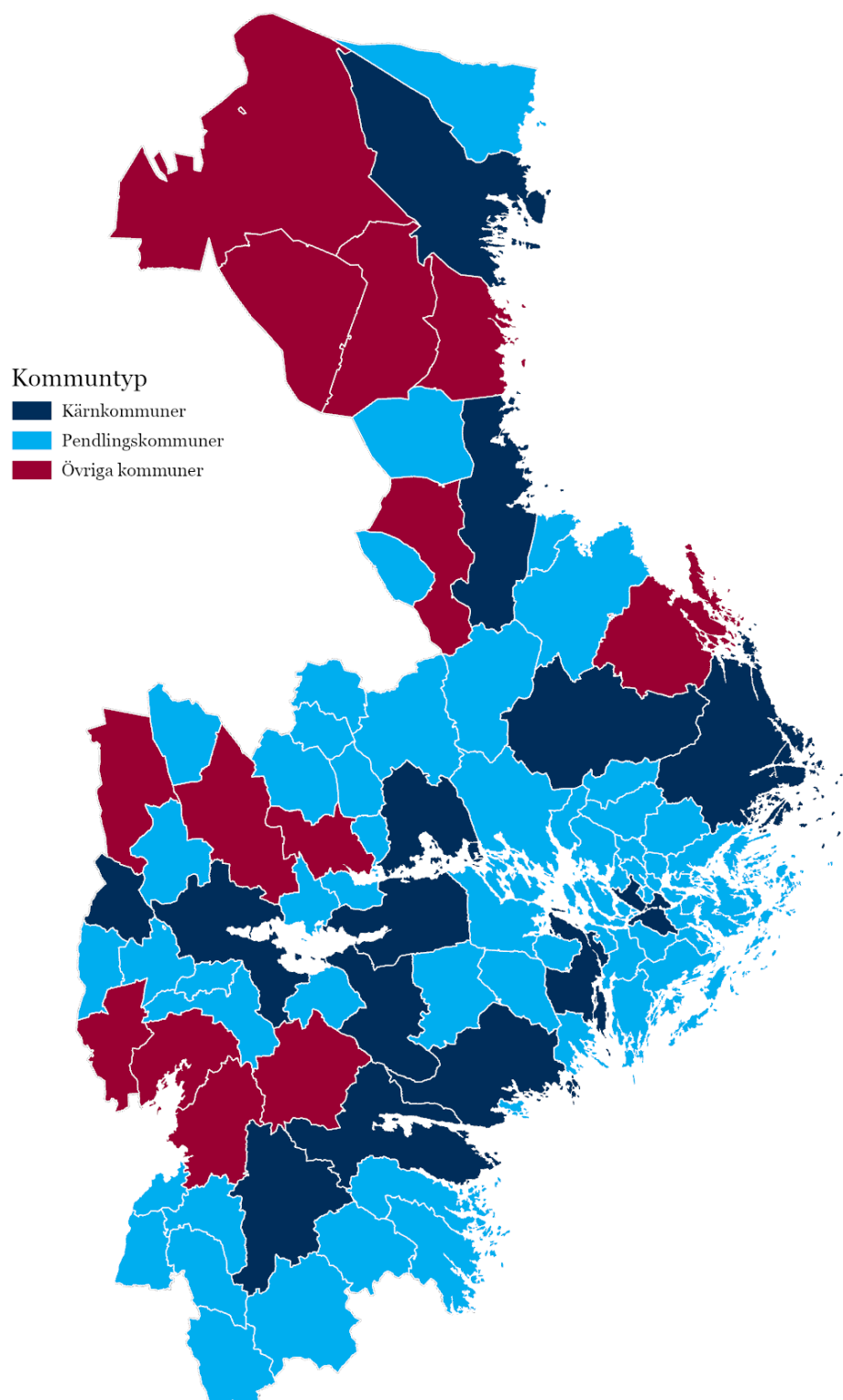
Enkäten följdes under våren och sommaren 2023 upp genom intervjuer med ett urval av de kommuner som besvarat frågorna. Intervjuerna var semistrukturerade och frågorna anpassades efter kommunernas enkätsvar. Deras syfte var att ge möjlighet till fördjupning och ökad förståelse för enkätsvaren samt komplettering. Urvalet av respondenter att intervjua gjordes med tanke att få en god representation av östra Mellansverige både geografiskt och sett till kommuntyp. Totalt genomfördes 10 intervjuer.

Analys

I analysen undersöks bland annat mönster i hur olika kommuner besvarat frågorna. Särskilt intressant är huruvida kommuner med likartad arbetspendling också besvarat frågorna likartat. För att undersöka detta har kommunerna i ÖMS delats in i tre grupper; *kärnkommuner*, *pendlingskommuner* och *övriga kommuner*. Indelningen följer SKR:s kommungruppsindelning³ och kan ses i Figur 1 nedan. Kommuner kategoriserade som Kärnkommun har funktion som arbetsmarknadscentrum med positivt pendlingsnetto. Gruppen Pendlingskommuner består av kommuner med hög andel utpendling - ofta till kärnkommunerna. Den sista kategorin, Övriga kommuner, består av de kommuner som inte utmärks genom vare sig in- eller utpendling samt landsbygdskommuner. En komplett redogörelse för kommunernas indelning finns i Bilaga 1.

³ SKR (2023)

Figur 1. Kommuntyper som används i studien

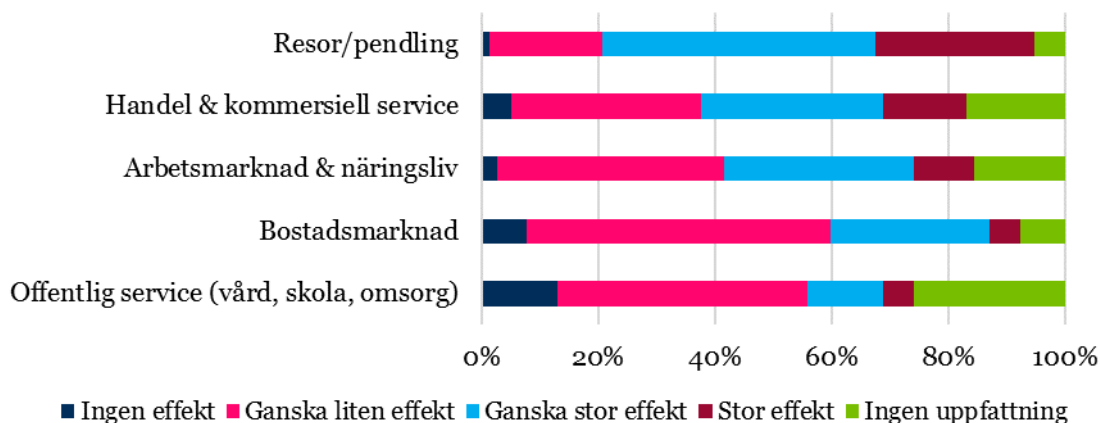

Resultat och analys

Utifrån fem områden fick respondenterna i enkäten utvärdera vilken effekt som de bedömer att ett ökat distansarbete har haft i kommunen till följd av coronapandemin, 2020 och framåt.

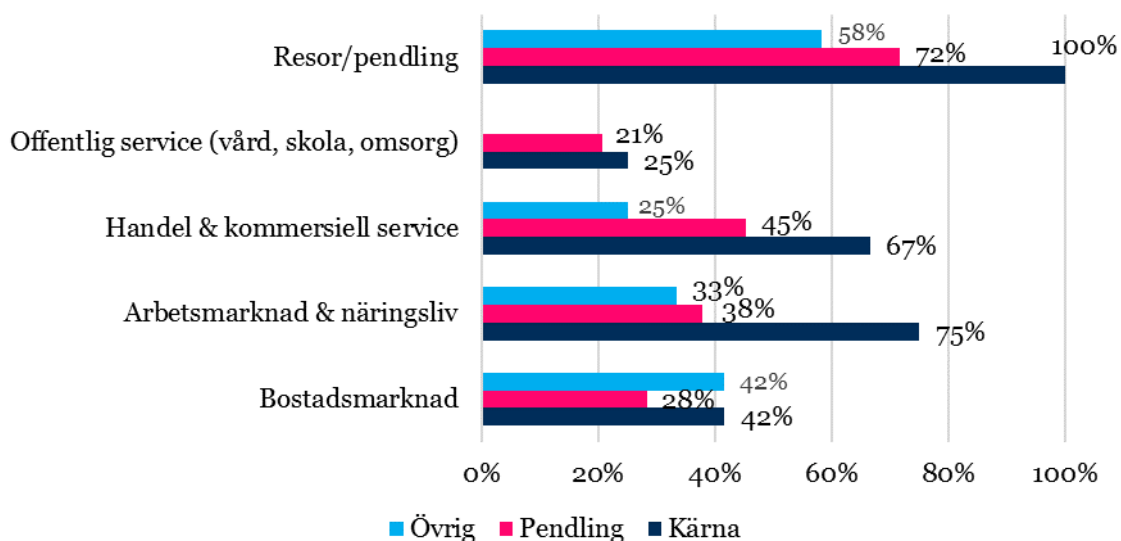
Resor och pendling är det område som flest kommuner bedömer har påverkats av distansarbete, 57 av 77 kommuner uppgav att distansarbete haft stor eller ganska stor effekt på resor och pendling under de senaste åren. Detta kan ställas i relation till offentlig service - det område som av kommunerna bedöms ha minst påverkan av distansarbete. Enbart 14 kommuner uppgav att distansarbete haft stor eller ganska stor effekt på den offentliga servicen.

Figur 2. Inom områdena nedan, vilken effekt bedömer du att ett ökat distansarbete har haft i er kommun till följd av coronapandemin, 2020 och framåt?

Totalt besvarade 77 kommuner hela eller delar av enkäten, varav 53 pendlingskommuner, tolv kärnkommuner och tolv övriga kommuner. För flera frågeområden märks skillnader mellan kommuntyper i enkätsvar. Tydligast effekt på resor och pendling syns bland kärnkommunerna. Samtliga (12 av 12) har svarat att de sett en stor eller ganska stor effekt av ökat distansarbete på resor och pendling. Bland pendlingskommunerna, som är en betydligt större grupp av kommuner, är motsvarande tal 38 av 53 kommuner. Kärnkommunerna uppger även en generellt större påverkan på både handel och kommersiell service samt arbetsmarknad och näringsliv jämfört med övriga kommuntyper. Inom ämnet bostadsmarknad är skillnaderna mellan kommuntyperna mindre än för övriga frågeområden.

Figur 3. Andel som har bedömt stor eller ganska stor effekt på områden nedan av ett ökat distansarbete, uppdelat på kommuntyp

Bostadsmarknad

Inom detta område ombads respondenterna att bedöma dels utvecklingen av den generella efterfrågan för olika boendeformer, dels om denna utveckling tros vara starkt eller svagt anknuten till ett ökat distansarbete. För att även fånga upp lägesdimensionen i frågorna var svaren också uppdelade på olika typplatser. På så vis gavs möjligheten att differentiera svaren för exempelvis småhusmarknaden beroende på läge.

Figur 4. Utveckling av den generella efterfrågan inom bostadsmarknaden och bedömd koppling till distansarbete

	Centralort	Centrum/ stadskärna	Stationsnära lägen/ stationsort	Övriga tätorter	Tätortsnära landsbygder	Övriga landsbygder
Småhus	↗	↗	↗	↗	↑	↑
Lägenheter	↗	↗	↗	→	→	→
Fritidshus			↗	↗	↑	↑

Utveckling av
generell efterfrågan

- ↗ Ökad
- Oförändrad
- ↘ Minskad
- ↔ Spretande svar

Utvecklingens koppling
till distansarbete

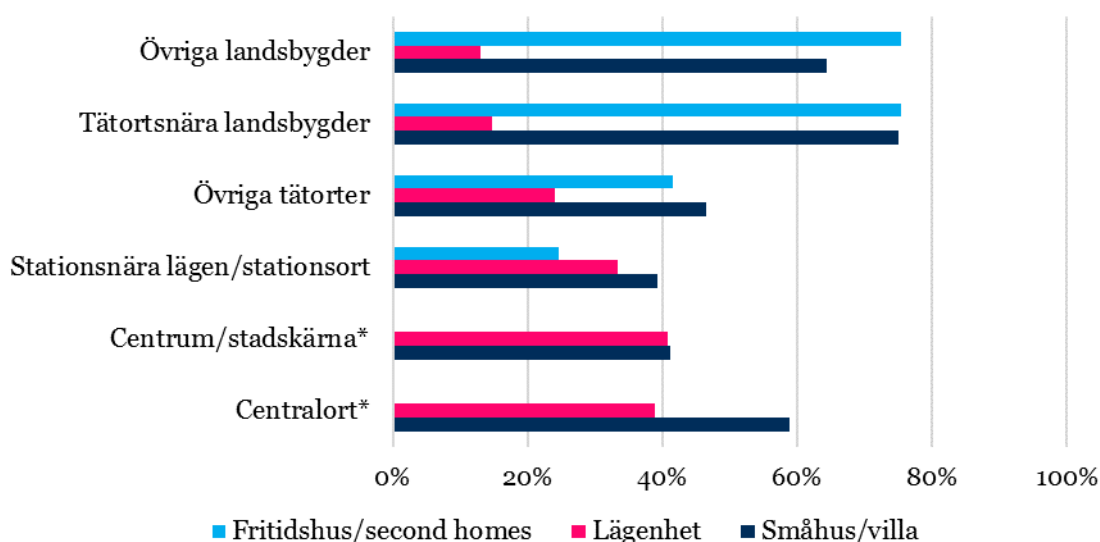
- Stark koppling
- Viss koppling
- Svag koppling

Figur 4 ovan visar förändring i efterfrågan och dess koppling till distansarbete på olika boendeformer. Pilarnas riktning visar hur kommunerna som grupp bedömt utvecklingen av efterfrågan. Pilarnas färger anger hur stark kopplingen till distansarbete bedömts. Exempelvis tolkas en grön pil uppåt som ökad efterfrågan och en stark koppling mellan den ökade efterfrågan och distansarbete. Motsvarande figurer återkommer för övriga frågeområden i studien.

Generellt bedömde kommunerna en kraftigt ökad efterfrågan på småhus och fritidshus i landsbygdsområden och en stark koppling till distansarbete. I mer centrala lägen upplevs både påverkan på bostadsmarknaden och kopplingen mellan trenden och ökat distansarbete vara svagare. Störst förändring i efterfrågan i tätorter uppgavs för småhus.

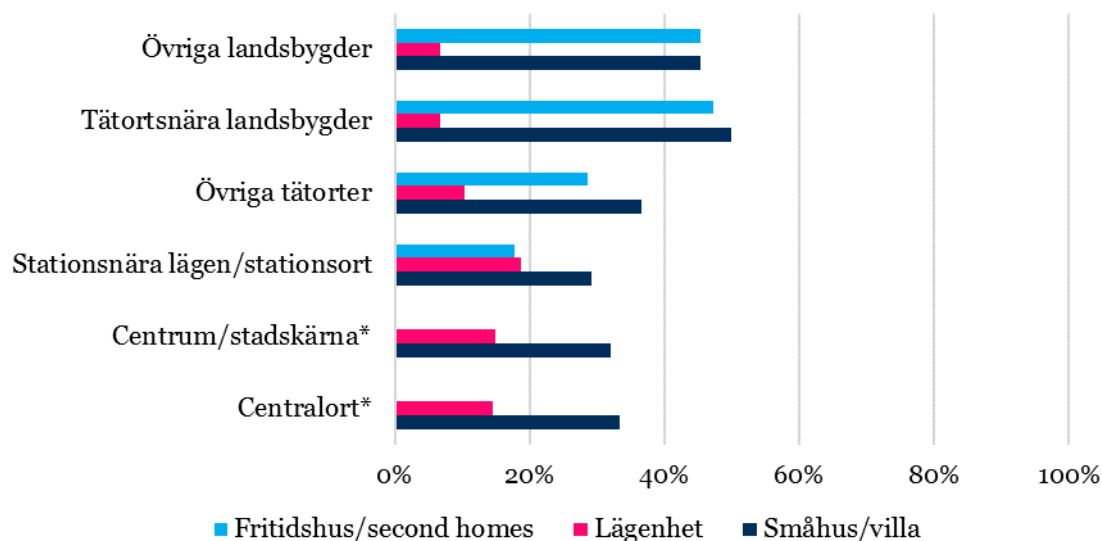
”Vi har noterat en ökad efterfrågan på bostäder och permanent boende i fritidshus på landsbygd och i tätortsnära landsbygd under pandemin. Det har tydligt märkts genom ökad efterfrågan på fiber och ökat distansarbete för småföretagare på landsbygden.”

Figur 5. Andel som bedömer ökad generell efterfrågan

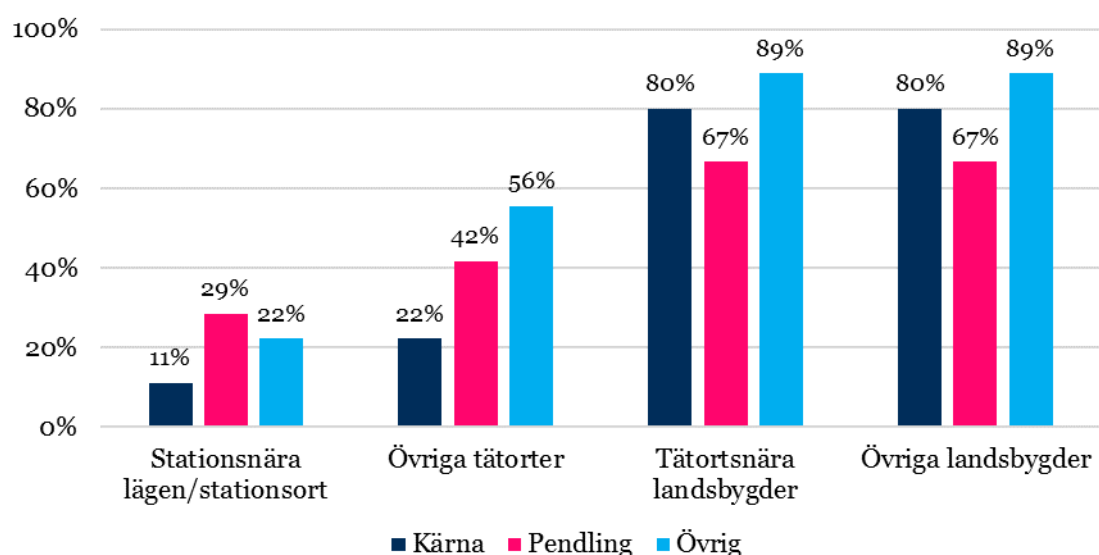
Kopplingen mellan distansarbete och bostadsmarknadens utveckling bedömdes generellt vara starkare för småhus än lägenheter. Skillnaden är tydlig i alla typer av lägen, och är som starkast i landsbygder där lägenheter ofta är sällsynta.

Figur 6. Andel som bedömer stor eller ganska stor effekt av distansarbete⁴

För fritidshusmarknaden finns vissa skillnader mellan kommuntyper. En hög andel av de kommuner som besvarat frågorna om bostadsmarknaden, 40 av 55 stycken, angav en ökad efterfrågan på fritidshus i landsbygder. Allra högst är andelen i gruppen Övriga kommuner där 8 av 9 svarande kommuner angav en ökad efterfrågan på fritidshus i dessa lägen. Även bland pendlings- och kärnkommuner uppgav en tydlig majoritet att efterfrågan har ökat i dessa områden; 32 av 46 kommuner som besvarade frågorna om bostadsmarknaden.

Figur 7. Andel som bedömer att efterfrågan på fritidshus har ökat

Flera kommuner lyfte i svaren fram hur de såg möjligheter att dra nytta av ökat distansarbete i och med en minskad betydelse av bostadsorten.

⁴ * = fritidshus ej aktuellt i centralort och centrum/stadskärna

”De ökade möjligheterna till distansarbete gör att bostadsorten har minskad betydelse än tidigare. Det är exempelvis acceptabelt att pendla längre om det bara sker 2-3 gånger i veckan.”

Många kommuner beskrev hur de sett en positiv förändring i efterfrågan på småhus och fritidshus under de senaste åren, men i flera fall också att uppgången varit mer blygsam än vad man hoppats.

”Det fanns inledningsvis en tro eller förhoppning att distansmöjligheterna skulle leda till ökad inflyttning, bl.a. på landsbygden. Över tid har effekten sammantaget blivit försiktigt positiv men inte så stor som vi trodde att den skulle bli.”

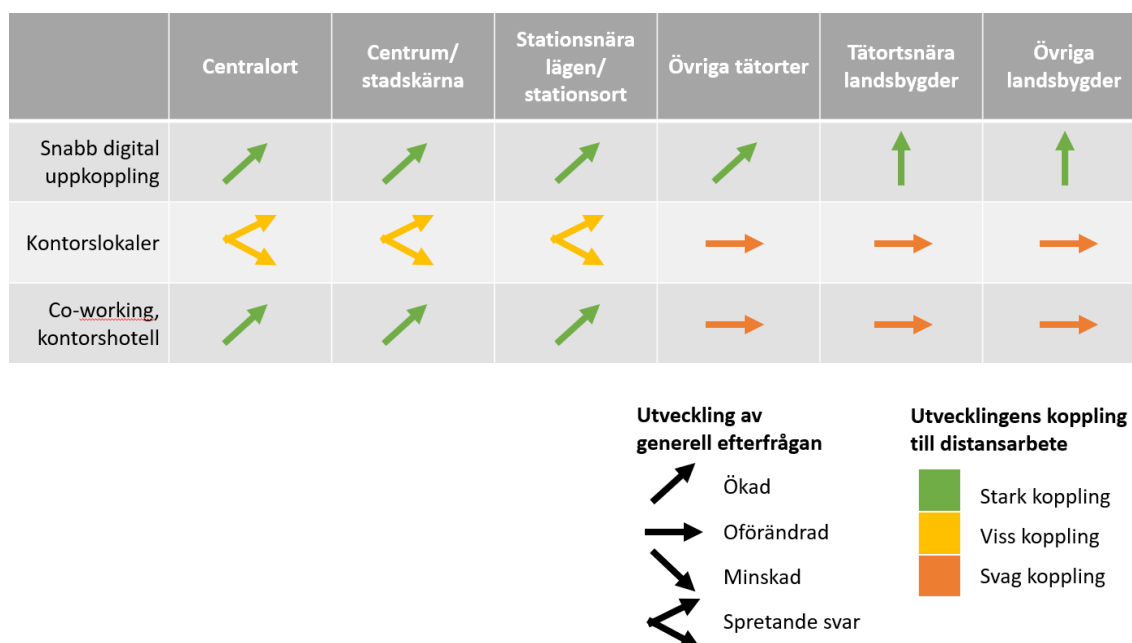
Flera kommuner beskrev i sina svar hur det idag planeras bostäder på platser som innan coronapandemin inte varit aktuella för bostadsutveckling. I flera fall lyftes distansarbete fram som en tydlig orsak till att denna utveckling skett just nu, och att kommunen idag kan attrahera inflyttande personer med distansyrken på ett sätt som tidigare varit svårt.

”Flera detaljplaner på platser som tidigare inte var aktuellt, en ny ”grön våg” kan skönjas.”

Näringsliv och arbetsmarknad

Respondenterna fick bedöma utvecklingen på olika funktioner inom arbetsmarknad/näringsliv till följd av ökat distansarbete, från inledningen av coronapandemin 2020 och framåt. Dels vad gäller efterfrågan på kontorslokaler, co-workingytor och kontorshotell samt digitala uppkopplingsmöjligheter i olika geografiska lägen, dels i vilken omfattning den eventuella förändringen är en effekt av ökat distansarbete.

Figur 8. Utveckling av den generella efterfrågan inom näringsliv och arbetsmarknad och bedömd koppling till distansarbete

Tydligt bland enkätsvaren inom detta ämnesområde är hur kommunerna svarat att efterfrågan på snabb och stabil digital uppkoppling ökat de senaste åren, i alla geografiska lägen. Den ökade efterfrågan bedöms också ha en stark koppling till just ökat distansarbete. Utvecklingen är särskilt synlig bland kommuner utanför de större städerna. Efterfrågan uppges ha ökat än mer från en hög nivå redan innan pandemin:

”Efterfrågan på bredband var redan hög där det inte är utbyggt och har ökat ytterligare i samband med pandemin.”

Flera kommuner lyfter i enkätsvar och intervjuer fram hur de ser ökade möjligheter att attrahera inflyttare eller säsongsböende med arbetsplatser i nodstäder, i synnerhet Stockholm. Något som märks i kommunernas svar är att flera av dem är bekanta med den pågående debatten inom transportområdet om en restidsbudget för arbetspendling⁵ och att färre pendlingsdagar per vecka potentiellt öppnar för att individen kan acceptera en längre restid och därmed söka bostad på längre avstånd från arbetet än tidigare.

”I pågående ÖP-arbetet utgår vi från att arbetsmarknadsregionen fortsätter växa, dvs att man pga distansarbete reser längre men färre dagar per vecka.”

Samtidigt finns det kommuner som uppger att de sett en minimal påverkan på arbetsmarknaden. Den lokala branschstrukturen påverkar hur stor del av jobben in en kommun som går att utföra på distans. Kommuner med en stor andel förvärvsarbetande inom industrin har exempelvis sett en mindre påverkan än kommuner som domineras av tjänstesektorn.

”De flesta arbetar inom tillverkning/bygg/vård och har därför inte haft möjlighet till distansarbete.”

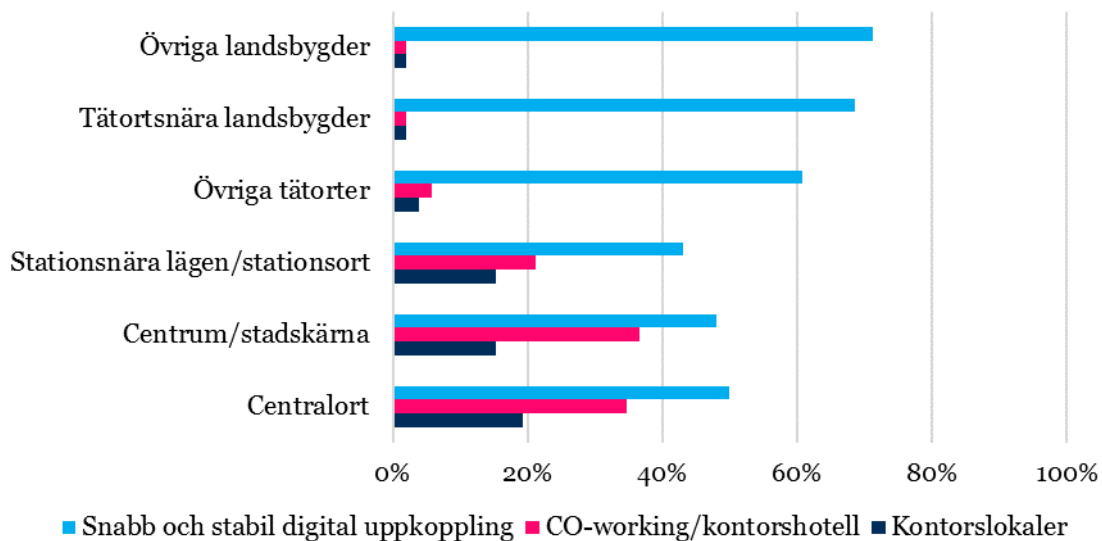
Gemensamt för kontorslokaler och co-workingytor är att kommunerna uppgett hur de främst är aktuella frågor i centrala lägen. För kontorslokaler skiljer sig svaren mellan kommunerna, där vissa upplevt en ökad efterfrågan på kontorslokaler i dessa lägen och andra en minskad efterfrågan. Oavsett utvecklingstrend upplever kommunerna att det finns en viss koppling mellan efterfrågan på kontorsytor och distansarbete.

Kopplingen mellan distansarbete och co-workingytor upplevs som starkare än den till kontor. Flera kommuner lyfte i fritextsvar fram ett genombrott för co-workingytor under de senaste åren. Idéer och planer har både initierats och påskyndats av pandemin. Särskilt framträdande är sådana svar från kommuner nära större städer och med goda pendlingsmöjligheter. Flera av kommunerna som berättar om denna utveckling framhåller samtidigt att co-working är ett marginellt inslag och att etableringen/ökningen är från en mycket låg nivå.

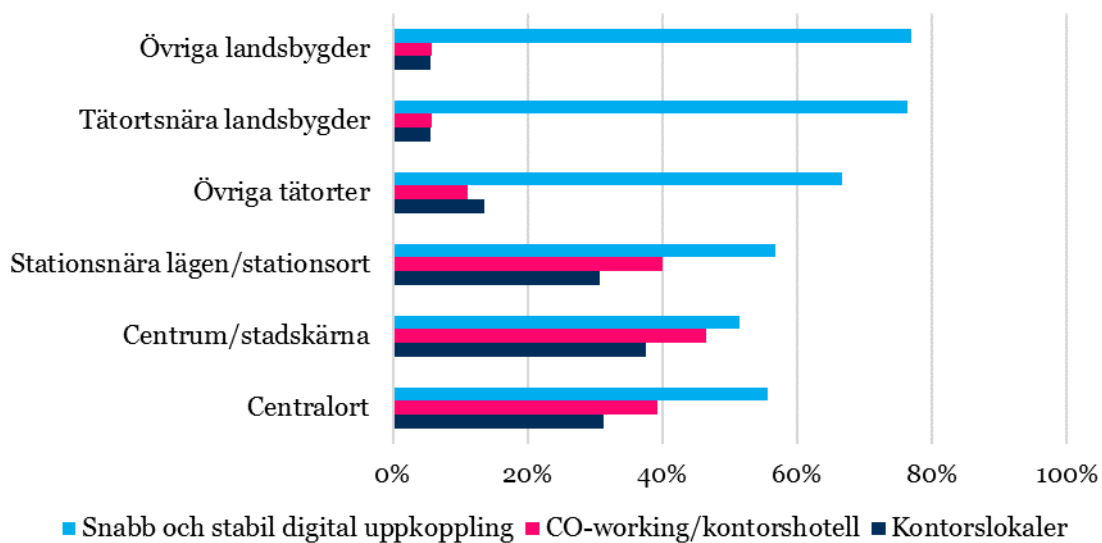
”Genombrott för Co-working ytor i kommunen, med några etableringar.”

⁵ Se exempelvis Eliasson (2021) <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/106156/>

Figur 9. Andel som bedömer ökad generell efterfrågan

Figur 10. Andel som bedömer stor eller ganska stor effekt av distansarbete

Kommersiell service

Respondenterna fick bedöma utvecklingen på olika funktioner inom kommersiell service till följd av ökat distansarbete, från inledningen av coronapandemin 2020 och framåt. Dels vad gäller efterfrågan i olika lägen, dels i vilken omfattning den eventuella förändringen bedöms en effekt av ökat distansarbete.

Figur 11. Utveckling av den generella efterfrågan inom kommersiell service och bedömd koppling till distansarbete

	Centralort	Centrum/ stadskärna	Stationsnära lägen/ stationsort	Övriga tätorter	Tätortsnära landsbygder	Övriga landsbygder
Detaljhandel						
Livsmedelsbutiker						
Restauranger och caféer						
Närservice/tjänster						

Utveckling av generell efterfrågan

Ökad

Oförändrad

Minskad

Spretande svar

Utvecklingens koppling till distansarbete

Stark koppling

Viss koppling

Svag koppling

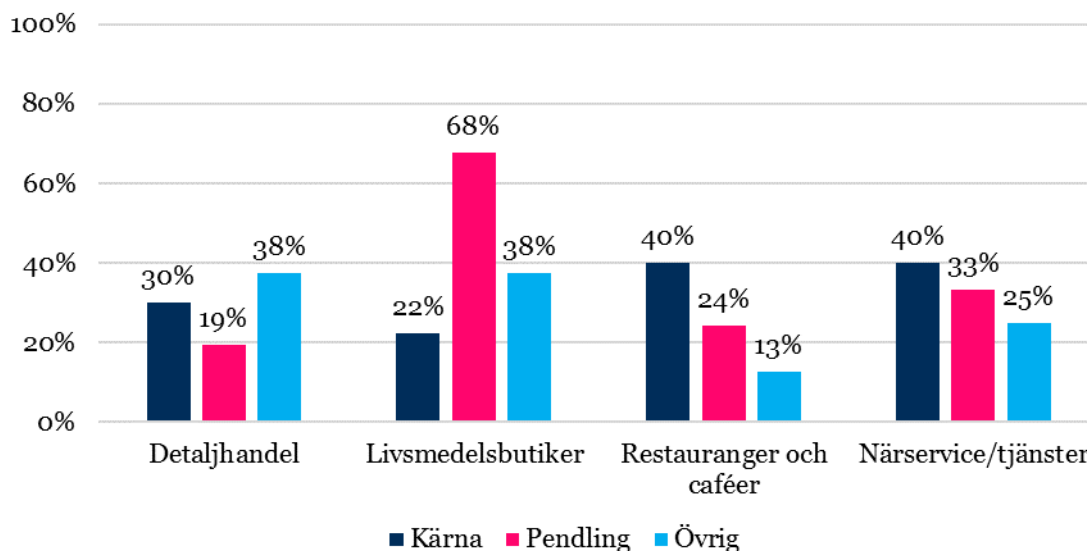
Bland kommunerna i ÖMS finns en stor spridning i upplevelsen av hur efterfrågan på kommersiell service förändrats i närtid. I viss grad beskrivs att detaljhandeln påverkats mer negativt än andra typer av kommersiell service. Ett undantag är livsmedelsbutiker som uppges ha sett ökad efterfrågan. Att den kommersiella servicen i allmänhet är rumsligt kopplad till centrala lägen och tätorter syns också i enkätsvaren där centrala lägen har både ökad och minskad efterfrågan, och mer landsbygdsbetonade lägen oförändrad efterfrågan. Många kommuner har i sina svar kopplat den kommersiella servicens efterfrågeutveckling till ett ökat distansarbete, både bland de som uppgett att efterfrågan på kommersiell service ökat och de som uppgett att den minskat.

”Detalj- och livsmedelshandel klarade sig bra tack vare snabb omställning (hemkörning, prova artiklar utanför butik, boka privat tid utanför öppettider med mera) och lojala invånare. Restaurang och caféer gick ner på luncher och kvällssittningar, men klarade sig bra på grund av avhämtning. Restauranger kopplade till besöksnäring utanför tätorterna gick upp mycket på grund av hemester.”

För centralorten, som för de flesta kommuner är mest aktuell avseende kommersiell service, finns det vissa skillnader i enkätsvaren beroende på kommuntyp. Ungefär två tredjedelar av pendlingskommunerna uppgav att de har sett en ökad efterfrågan på livsmedelsbutiker, bland kärnkommunerna var motsvarande andel ungefär en

femtedel. Kärnkommuner är istället den kommuntyp där det är vanligast förekommande med svar om att restauranger och caféer samt närservice/tjänster ökat i efterfrågan.

Figur 12. Andel som har bedömt att efterfrågan har ökat i centralort, uppdelat på kommuntyp

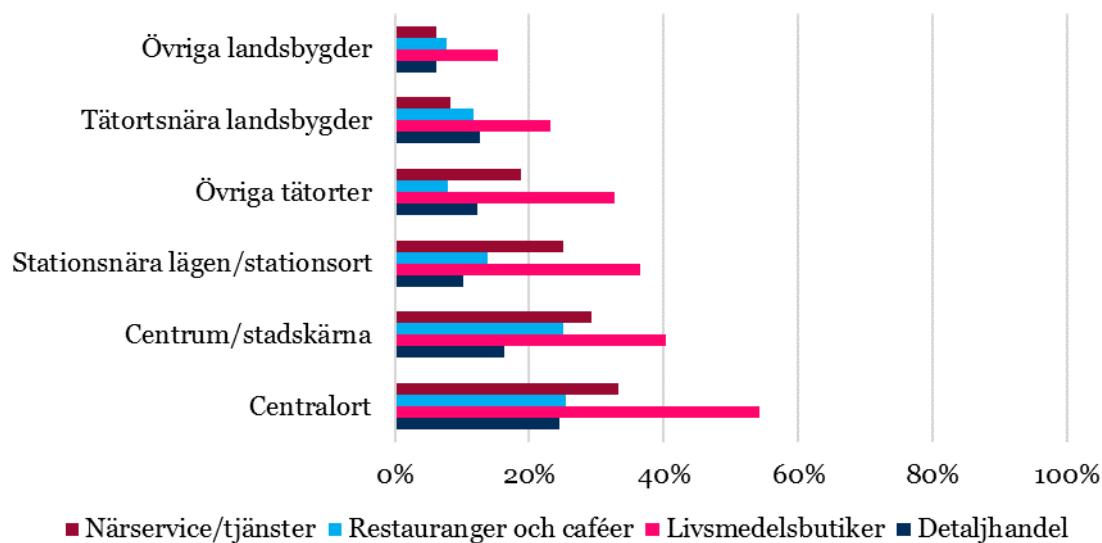
I flera delar av ÖMS, speciellt bland pendlingskommuner, lyfter kommunerna fram både ett ökat intresse för och ett faktiskt mer "levande" centrum. Uppsving för lokala verksamheter såsom frisörer. I en intervju med en pendlingskommun beskrevs hur det lokala centrumet i kommunen upplevdes ha blivit mer levande exempelvis genom flera nyetableringar av lunchrestauranger som en effekt av distansarbete. En annan kommun lyfte fram hur det idag finns bättre förutsättningar att arbeta med ett mer lokalt samhälle och att ökat distansarbete på så vis varit positivt för kommunen.

"Gällande service så kunde en uppgång av konsumtion av tjänster noteras i lokala centrum för att många valde att tex. gå till frisören där istället för i regioncentrum, som krävde längre resor."

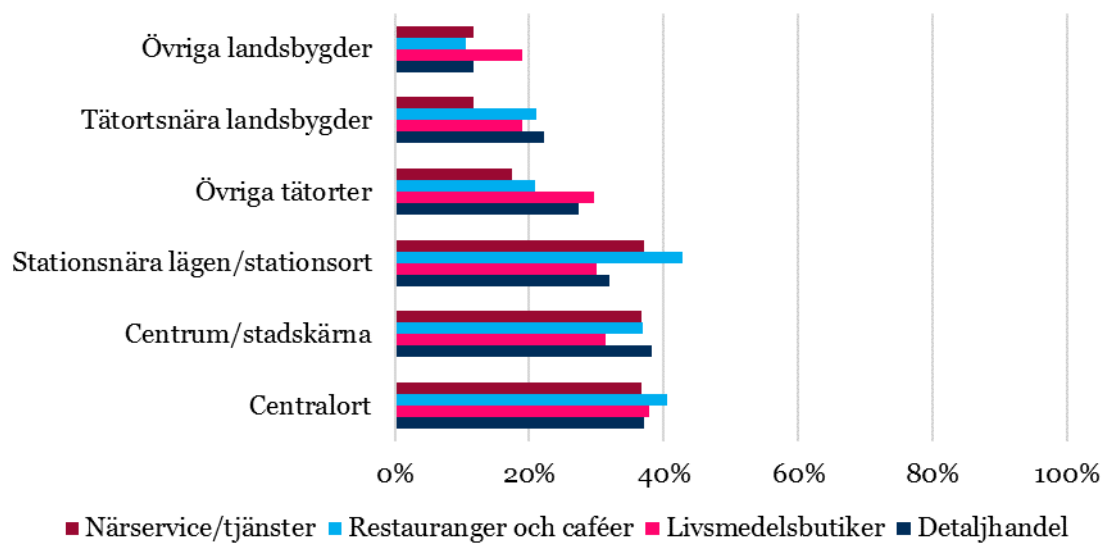
Både inom dagligvaru- och sällanköpsvaruhandeln noterades ökad försäljning samtidigt som restauranger ställde om till att bli mer inriktade på "take away". En mindre kommun beskrev hur den kommersiella servicen påverkades:

"Många butiker kunde notera "all-time-high" vad gäller omsättning även inom detaljhandeln. Uppmaningen att stötta handeln på "hemmaplan" hörsammades verkligen och det håller faktiskt i sig. I stadskärnan finns faktiskt viss brist på lämpliga lokaler. Undantaget var givetvis restaurang och hotell men de flesta har återhämtat sig där nu. Vi har några restauranger utanför tätorten, samtliga dessa har haft svårare att komma tillbaka men det beror troligen inte på distansarbete."

Figur 13. Andel som bedömer ökad generell efterfrågan

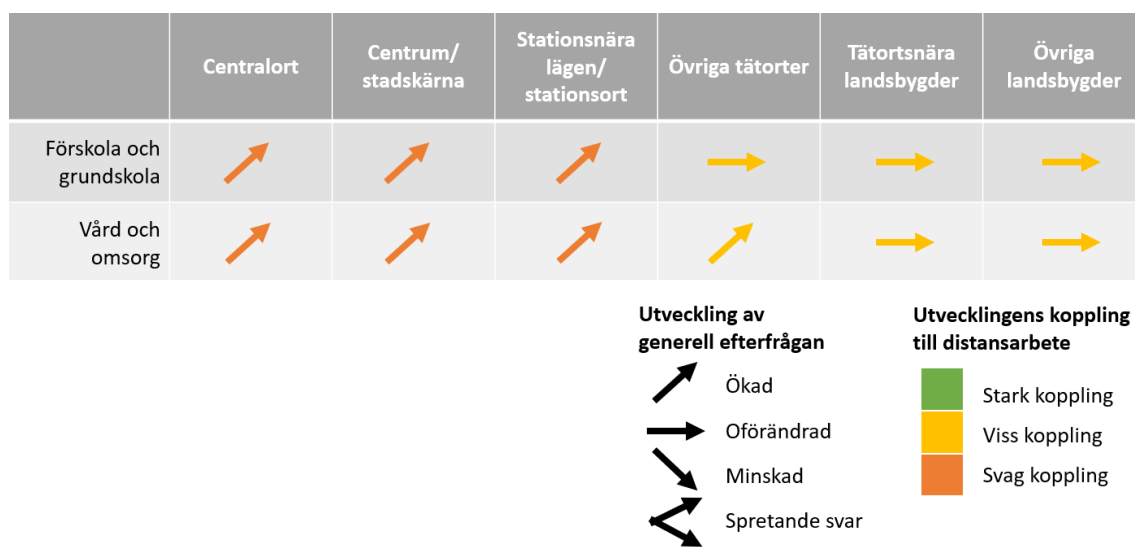
Figur 14. Andel som bedömer stor eller ganska stor effekt av distansarbete

Offentlig service

Inom detta område ombads respondenterna bedöma utvecklingen på förskola och grundskola samt vård och omsorg till följd av ökat distansarbete, från inledningen av coronapandemin 2020 och framåt. Dels vad gäller efterfrågan i olika lägen, dels i vilken omfattning den eventuella förändringen är en effekt av ökat distansarbete.

Figur 15. Utveckling av den generella efterfrågan inom offentlig service och bedömd koppling till distansarbete

Offentlig service är det ämnesområde som av kommunerna generellt beskrivs ha sett minst påverkan på den generella efterfrågan. Kopplingen till distansarbete beskrivs också som relativt svag för alla geografiska lägen. I de fall en förändrad efterfrågan på offentlig service nämns i svaren kopplas detta samman främst med utbyggnadsprojekt snarare än en förändrad vardag hos befolkningen.

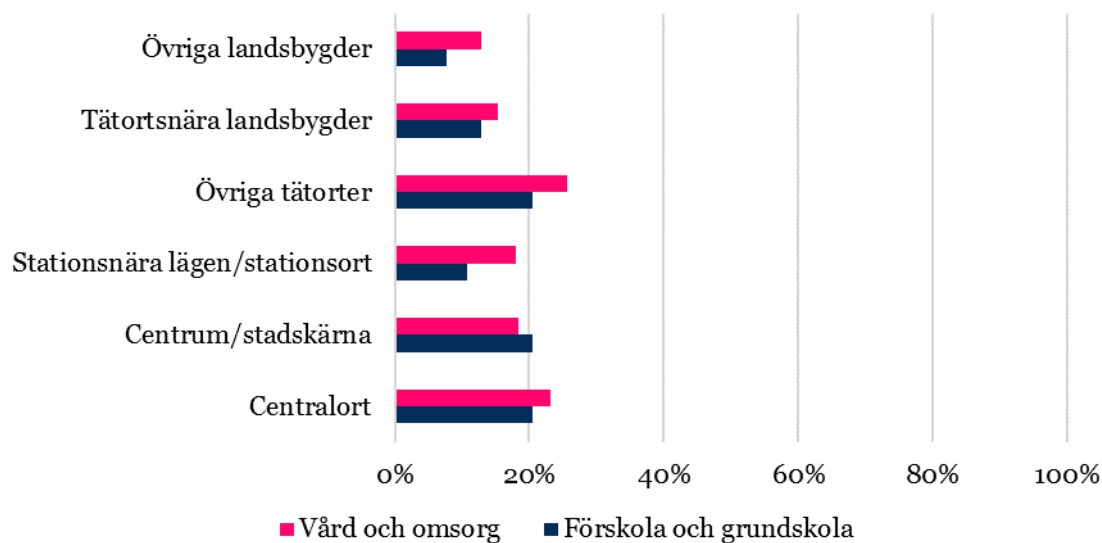
”Vi har en ökad efterfrågan på skolor och förskolor, men det hänger ihop med vår utbyggnad och inte med distansarbete.”

En annan kommun lyfter fram minskad efterfrågan på förskolor som en trolig konsekvens av ett ökat distansarbete.

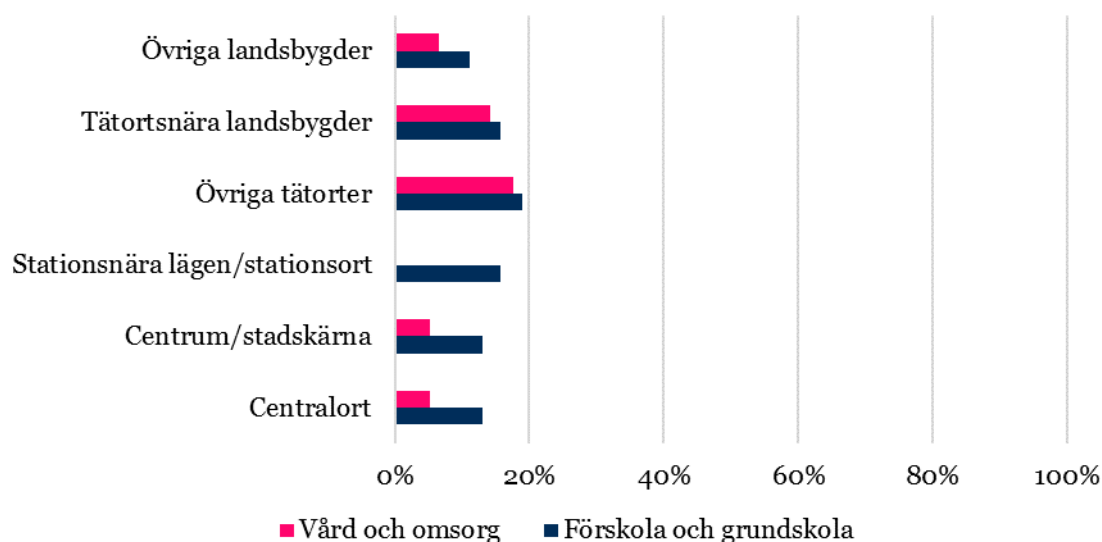
”Efterfrågan på förskola och fritidsplatser har minskat eftersom en del personer har hållit barnen hemma när de själva har varit hemma. Skola är oförändrat.”

En stor majoritet av kommunerna beskriver det ökade distansarbetets påverkan på efterfrågan på offentlig service som begränsad. Samtidigt lyfter flera kommuner fram att ökad inflyttning till landsbygder kan påverka förutsättningarna för offentlig service. En kommun lyfte i intervju fram hur förändrade flyttmönster på sikt kan förändra förutsättningarna för etablering av förskolor och skolor. En ökad inflyttning till landsbygden, delvis driven av möjligheter till distansarbete, skulle i teorin kunna innebära nya skoletableringar på platser som tidigare saknat underlag för en egen skola. Samtidigt uppgavs att detta inte var aktuellt i dagsläget och att det skulle kräva större nivåer av inflyttning.

Figur 16. Andel som bedömer ökad generell efterfrågan

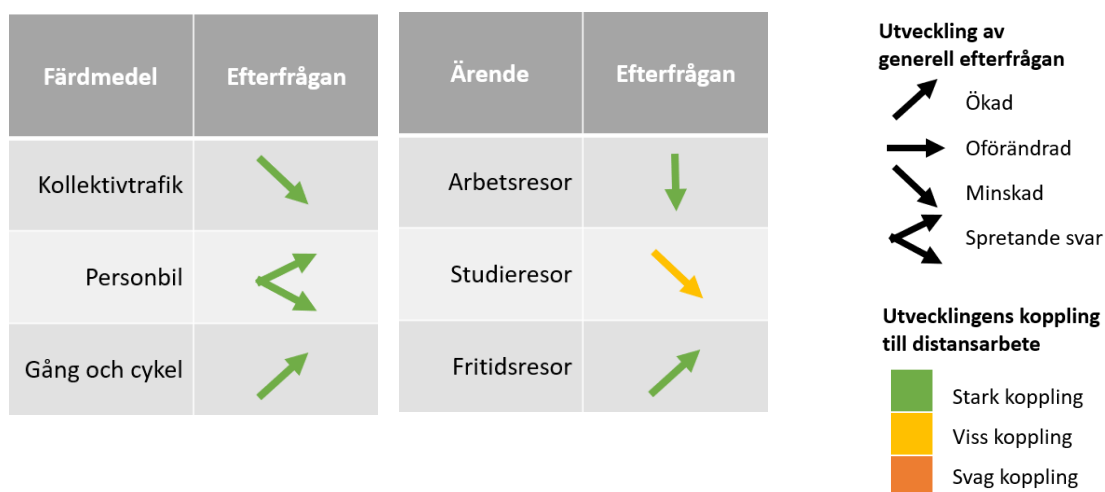
Figur 17. Andel som bedömer stor eller ganska stor effekt av distansarbete

Resor och pendling

Respondenterna fick bedöma utvecklingen på möjligheter att resa med olika färdssätt och behov av att resa i olika ärenden till följd av ökat distansarbete, från inledningen av coronapandemin 2020 och framåt. Dels vad gäller den generella efterfrågan, dels i vilken omfattning den eventuella förändringen upplevs kopplad till ökat distansarbete.

Figur 18. Utveckling av den generella efterfrågan inom resor och pendling samt bedömd koppling till distansarbete

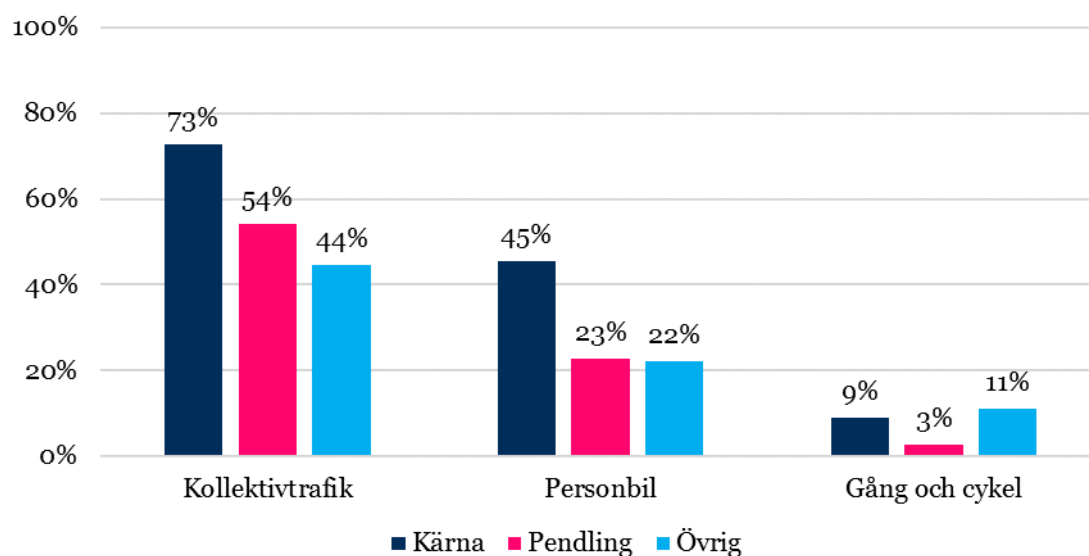

En stor majoritet av kommunerna i ÖMS upplever att efterfrågan på resor och resvanor förändrats under de senaste åren, och att detta oavsett trafikslag har en stark koppling till distansarbete.

”Detta är det område där de största förändringarna bedöms ha skett. Många fortsätter jobba en eller flera dagar i veckan hemifrån vilket generellt lett till färre arbetsresor, i viss mån ev även skol-/studieresor. Ökad användning av kollektivtrafik och gång/cykel bedöms snarare bero på miljö-/klimatmedvetenhet och ekonomi, när det kommer till bil sker detta i kombination med pandemibeteendet att jobba hemifrån.”

Bland kärnkommuner angav en högre andel att de sett minskad efterfrågan på resor än bland övriga kommuntyper. Mönstret gäller både för resor med kollektivtrafik och personbil. Kärnkommuner har också generellt en högre andel sysselsatta inom distansyrken än andra kommuner.

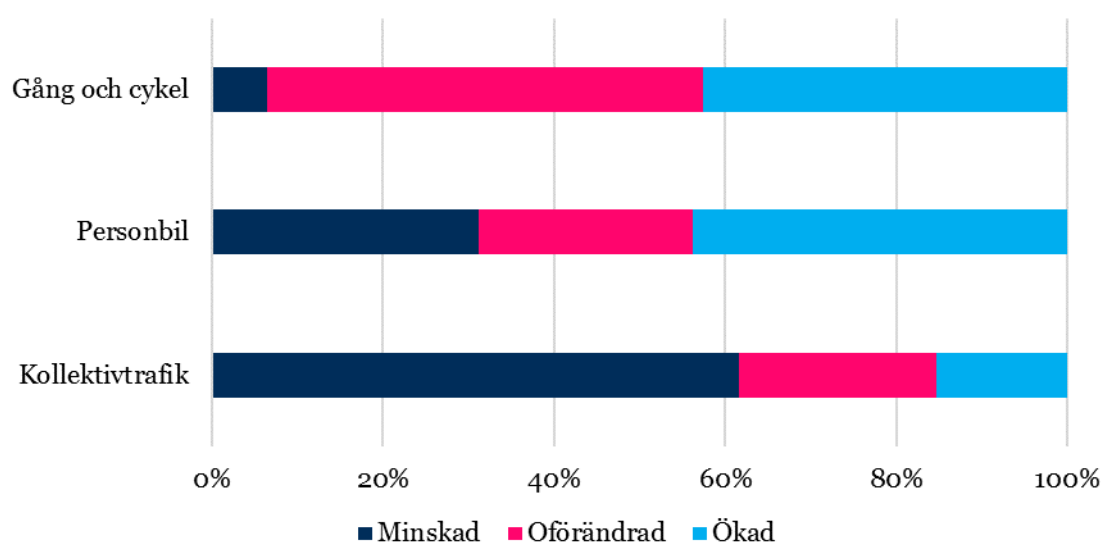
Figur 19. Andel som bedömer att generell efterfrågan har minskat, uppdelat på kommuntyp

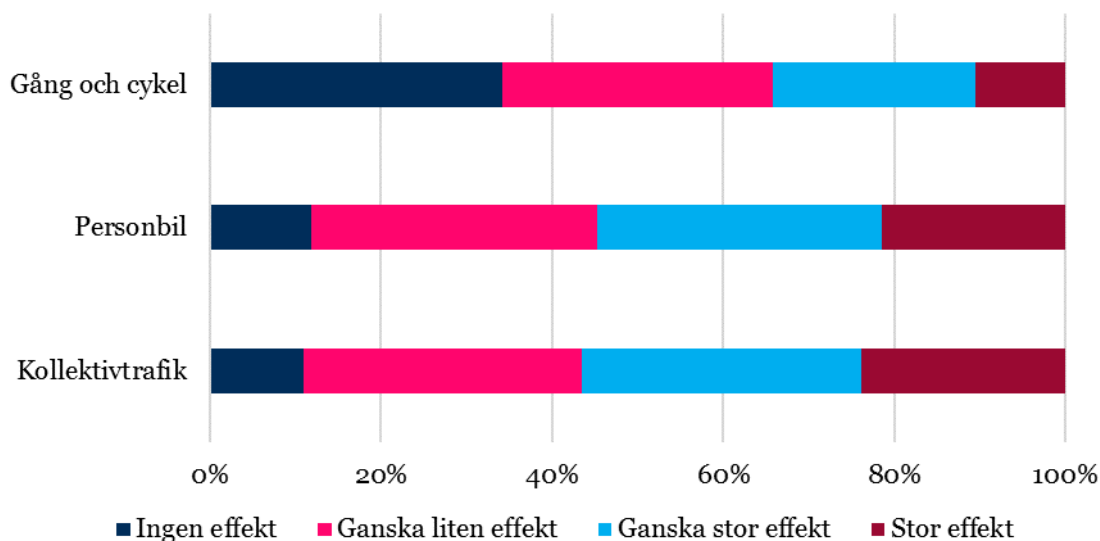
Det finns stor enighet bland kommunerna om minskad efterfrågan på kollektivtrafikresor. I synnerhet bland kärnkommuner, där 8 av 11 svarande kommuner upplevt en minskning. Ungefär lika många kommuner angav ökad som minskad efterfrågan på resor med personbil. Efterfrågan på resor med gång och cykel uppgavs ha ökat.

”Kollektivtrafikresandet fick en kraftig dipp under pandemin, och är fortfarande inte riktigt tillbaka på samma nivå som innan. Arbetsresorna har minskat signifikant, medan skola/studier torde vara tillbaka på ”normalnivån”, och känslan är att vi blivit mer mobila på vår fritid.”

Figur 20. Generell efterfrågan på färdssätt

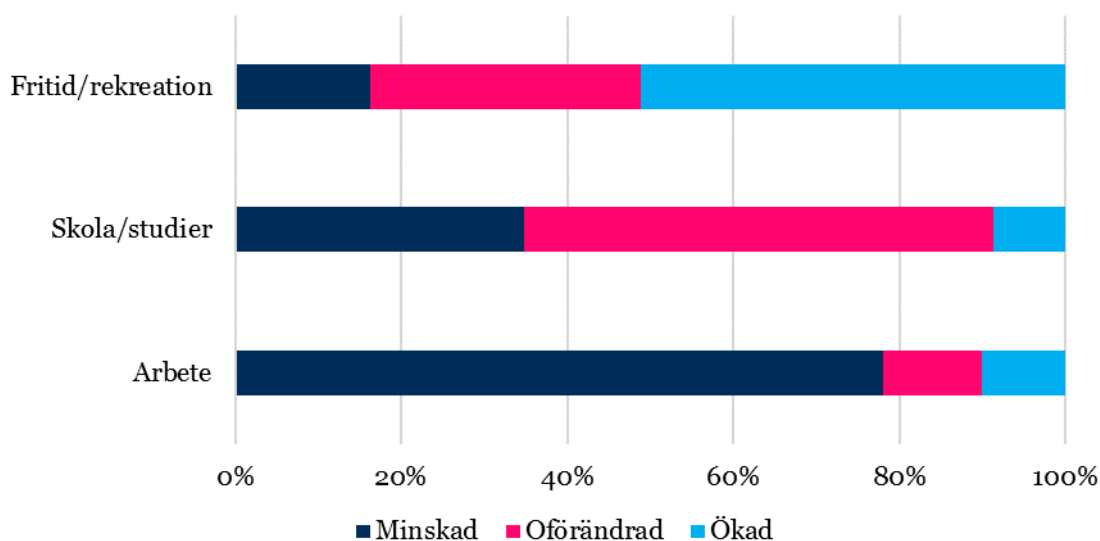
Figur 21. Effekt av distansarbete på olika färdssätt

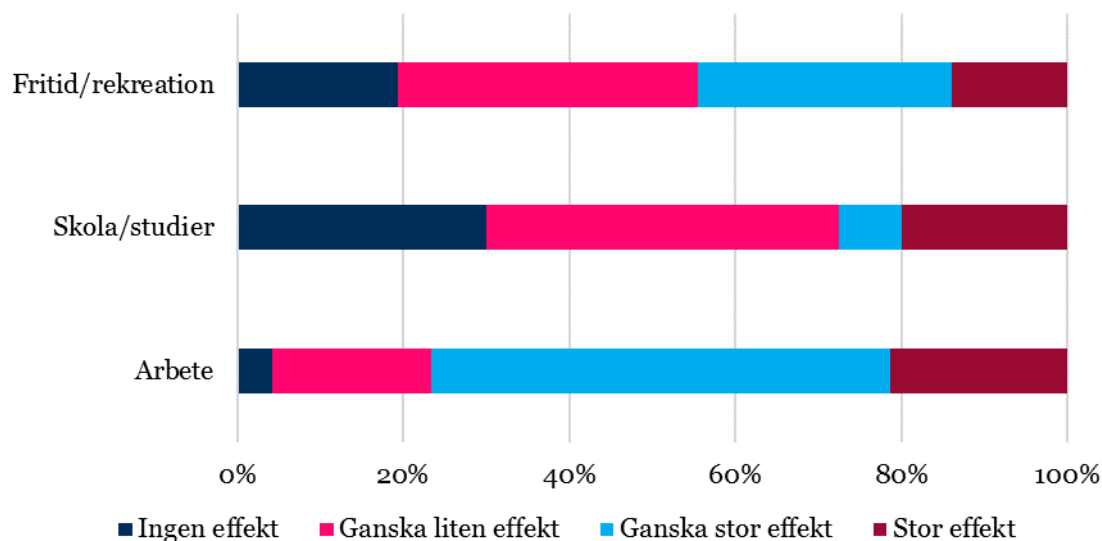
Sett till resans ärende uppgavs hur arbetsresor och till viss del studieresor minskat i efterfrågan samtidigt som fritidsresor ökat. För kollektivtrafiken innebär detta – om förändringarna består – nya förutsättningar i vilka tider som avgångar efterfrågas. Flera kommuner lyfte i enkätsvar och intervjuer fram förslag om pendlarkort och betalningsmodeller anpassade för regelbundna men inte dagliga resor. Exempelvis 30-resorskort istället för 30-dagarskort. Vissa kommuner beskrev hur förenklad pendling med kollektivtrafik kan underlätta att attrahera arbetskraft, och flexibla pendlarkort lyftes fram som en konkret åtgärd att förbättra.

”Pendlingskort som är baserat på antal resor i högre grad för att fortsatt styra mot hemarbete och kollektivtrafikresor.”

Figur 22. Generell efterfrågan på reseärende

Figur 23. Effekt av distansarbete på reseärenden

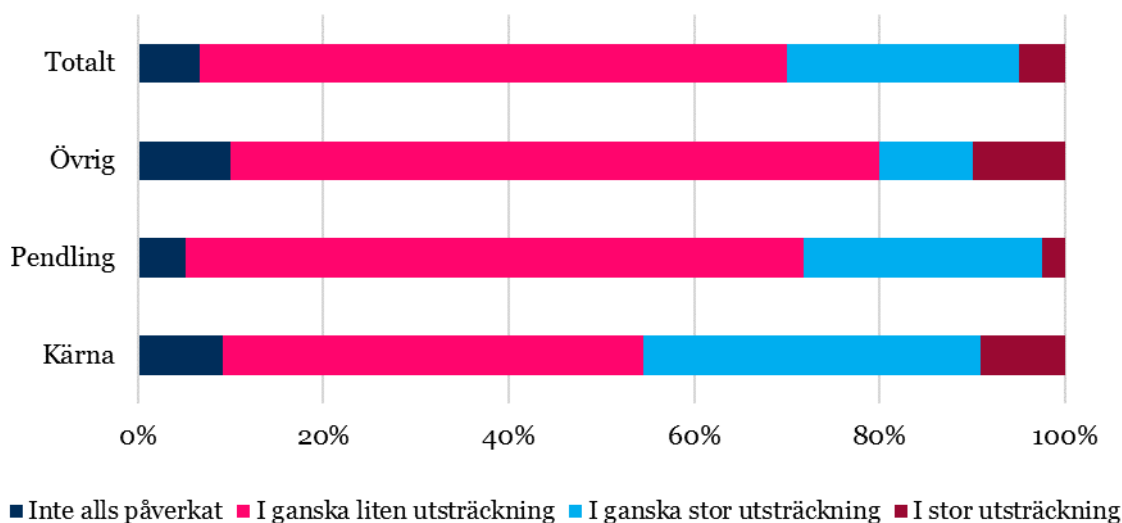
Påverkan på offentlig planering

Inom detta frågeområde ombads kommunerna bedöma och beskriva hur ökat distansarbete påverkat kommunens synsätt och inriktning på planering. Kommunerna ombads också exemplifiera påverkan. Frågeområdet innehöll också frågor om kommunens planberedskap och vad kommunerna bedömer som nyckelfaktorer för att kunna dra nytta av ökat distansarbete.

"I pågående ÖP-arbetet utgår vi från att arbetsmarknadsregionen fortsätter växa, dvs att man pga distansarbete reser längre men färre dagar per vecka. Behovet av starka strukturer för arbetspendling med kollektivtrafik och cykel är centralt för att avlasta vägnät, tätorter och arbetsmarknadscentrum från bilar. Som landsbygds-kommun med relativt gles bebyggelse blir kvaliteten på bytespunkter mellan bil/GC och kollektivtrafik i stråken mycket viktig för viljan att välja kollektivtrafik för den längre delen av resan."

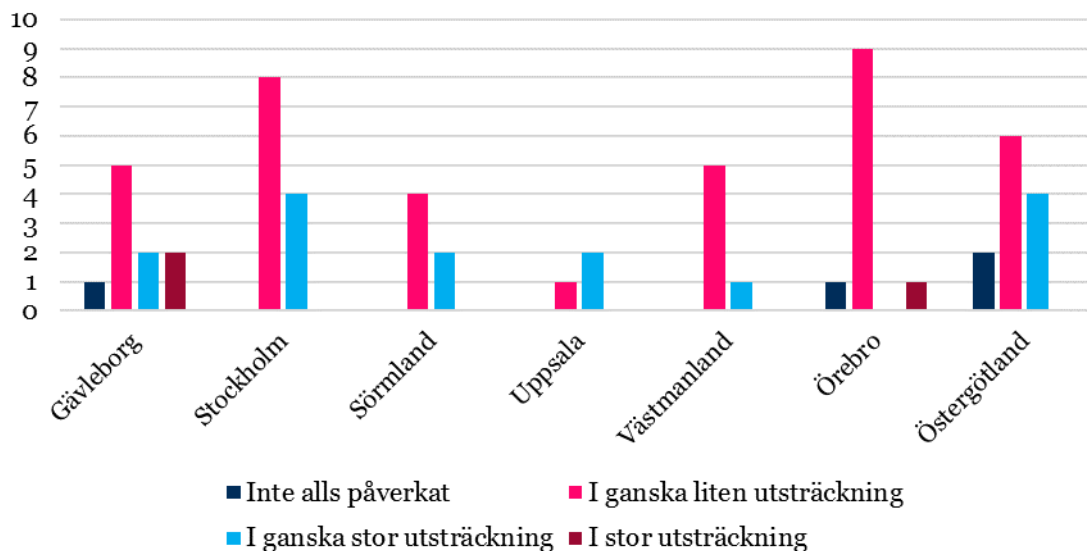
En mycket hög andel av svarande kommuner uppgav att ökat distansarbete påverkat kommunens synsätt och inriktning på planering i någon utsträckning. Av 60 svarande kommuner uppgav enbart fyra att distansarbete inte alls påverkat kommunens synsätt eller planeringsinriktning. Vanligaste svar var att distansarbete påverkat i ganska liten utsträckning. Andelen svarande som uppgav stor eller ganska stor påverkan var som högst i kärnkommuner följt av pendlingskommuner och därefter övriga kommuner.

Figur 24. I vilken utsträckning har ett ökat distansarbete påverkat er kommuns synsätt och (in)riktning på dagens samhällsplanering?

I samtliga län var ”ganska liten utsträckning” vanligaste svarsalternativ. I sammanhanget bör det påpekas att svarsfrekvensen på frågan skiljer sig kraftigt mellan länen. Exempelvis har tre av åtta kommuner i Uppsala län besvarat frågan samtidigt som elva av tolv kommuner i Örebro län svarat.

Figur 25. I vilken utsträckning har ett ökat distansarbete påverkat er kommuns synsätt och (in)riktning på dagens samhällsplanering? Uppdelat på region

Intervjuerna gav kommunerna möjligheten att utveckla och resonera kring sina svar i enkäten. Flera kommuner lyfte i intervjuer fram att det idag är svårt att säga hur distansarbete påverkat offentlig planering och att det behöver gå längre tid innan det är möjligt att utvärdera. En vanlig uppfattning bland kommunerna i ÖMS är att distansarbete ökar möjligheten att bo utanför tätorter för flera. Däremot spretar svaren gällande

hur kommunen har påverkats. Flera kommuner lyfter fram att det nu är aktuellt att bygga på platser som innan pandemin ej hade varit aktuellt och gör kopplingar till just distansarbete som en drivande faktor, samtidigt finns det kommuner som inte tycker sig se detta mönster.

”Vi tog fram en ny detaljplan, lantligt med ett femtiotal tomter, många från [närmaste nodstad] som köpte. Det jobbar vi vidare på. Det var pandemin och distansarbete som aktualiserade detta, tidigare har vi planerat mer i kommunhuvudorten. Nu fokuserar vi på att också profilera ett erbjudande utanför tätorten.”

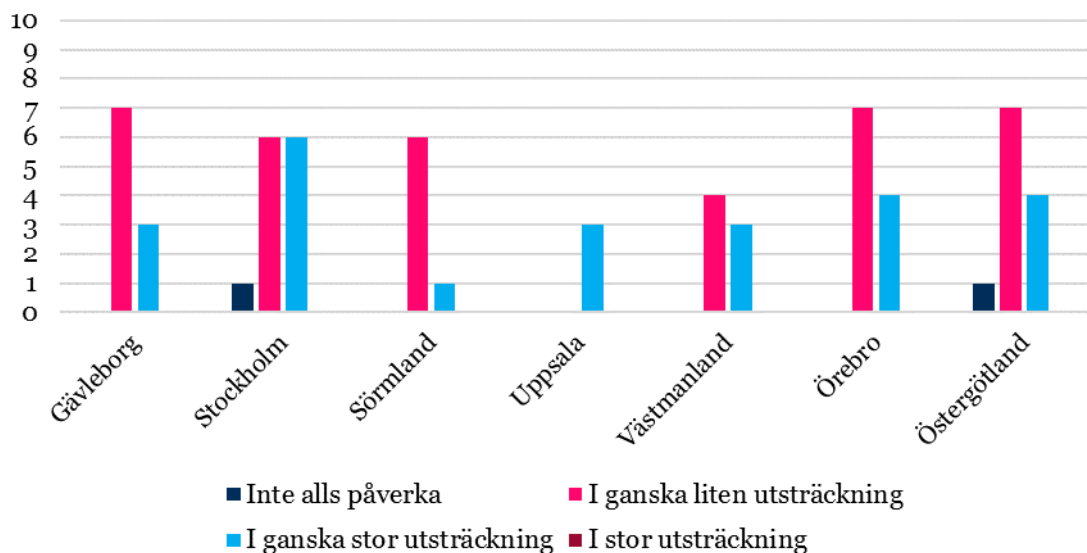
”Distansarbetet har inte förändrat hur vi planerar för ny bebyggelse men det kan stärka vår utveckling som boendekommun.”

En ytterligare iakttagelse från materialet är att kommuntypen spelar roll vid frågan om det är mest fokus på plats eller innehåll (var eller vad) vid planerandet av bostäder. Kärnkommuner lyfter oftare än andra kommuner fram hur innehållsdimensionen kan kopplas till distansarbete. Exempelvis berättas i intervjuer med kärnkommuner hur de inte påverkats genom vilka lägen som är aktuella för bostadsutveckling, men att distansarbete lyft frågor om bostadsformer och -storlekar, mängden närservice och lokala hubbar för paketutlämning och distansarbete. Bland pendlingskommuner och övriga kommuner upplevs istället platsdimensionen vara den avgörande. Det beskrivs främst hur nya lägen, ofta i landsbygder, blivit aktuella för bostadsutveckling och i synnerhet småhus riktade till barnfamiljer. Gemensamt över kommuntyperna är också att många framhåller hur konjunkturen har större påverkan på kommunens planering än möjligheterna till distansarbete, och att det främst är på lokal nivå det går att se någon avgörande påverkan på bostadsbyggandet från distansarbete.

När det gäller synen på distansarbetets *framtida* påverkan på kommunens synsätt och planeringsinriktning syns en högre andel som tror att distansarbete kommer påverka i ganska stor utsträckning jämfört med hur många som svarat samma alternativ på frågan om dagens planering. Även på frågan om framtiden är ”ganska liten utsträckning” det vanligaste förekommande alternativet både totalt sett och i fem av sju län. Undantagen är Stockholm och Uppsala.

”Fler som distansarbetar kommer att flytta till kommunen som ligger naturnära och det finns gott om plats för fler invånare”.

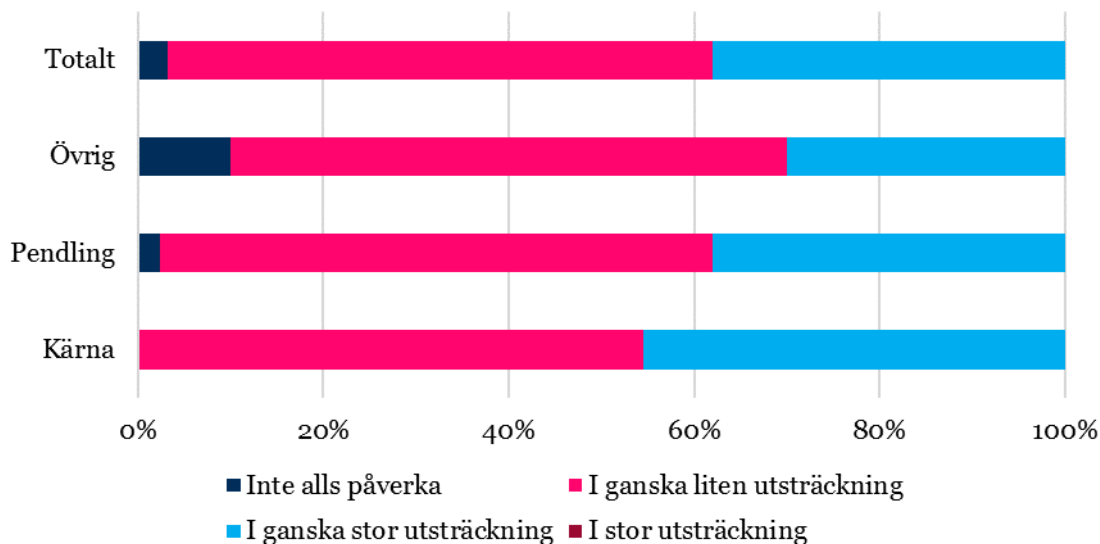
Figur 26. I vilken utsträckning tror du att ett ökat distansarbete kommer att påverka er kommuns synsätt och (in)riktning på samhällsplaneringen de kommande 5-10 åren? Uppdelat på region

Nästan samtliga svarande kommuner tror att ett ökat distansarbete kommer påverka kommunens synsätt och inriktning på samhällsplanering de kommande 5-10 åren. Nästan 40% av kommunerna bedömer att distansarbete kommer påverka i ganska stor utsträckning. Svaren om framtiden för planeringen skiljer sig enbart marginellt mellan de olika kommungrupperna.

Något förvånande har ingen kommun i ÖMS svarat att de tror att ett ökat distansarbete kommer att påverka kommunens synsätt och (in)riktning på samhällsplanering i stor utsträckning. Detta överraskar då flera kommuner samtidigt uppgett att distansarbete har stor påverkan på synsätt och inriktning på samhällsplaneringen idag. En möjlig förklaring som lyftes i intervju var att kommunen i fråga trodde att distansarbetet inte kommer öka på några års sikt till nivåer över vad man sett i kölvattnet av coronapandemin, utan potentiellt snarare minska. Man bedömde därför dess kortsiktiga effekter på planering som större än de långsiktiga.

Figur 27. I vilken utsträckning tror du att ett ökat distansarbete kommer att påverka er kommuns synsätt och (in)riktning på samhällsplaneringen de kommande 5-10 åren? Uppdelat på kommuntyp.

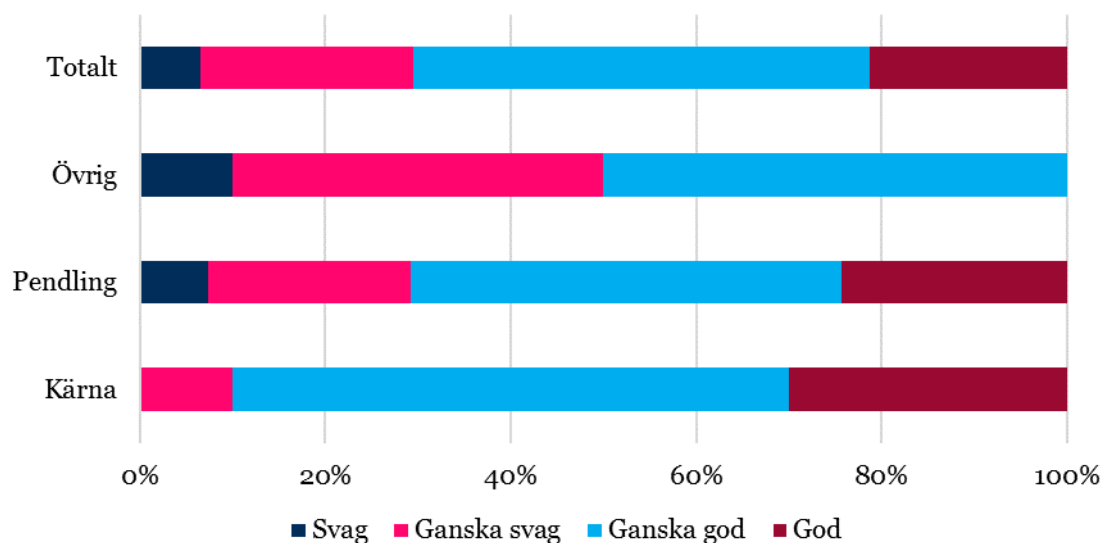
Från materialet framkommer det att många kommuner har förhoppningar att kunna dra nytta av möjligheter som ges av ökat distansarbete. Exempelvis lyfter flera kommuner fram en ökad efterfrågan på co-workingtor och att det idag planeras etableringar av detta på ett sätt som hade varit svår att se om det inte vore för distansarbetets genombrott.

Det lyfts också fram hur snabbt synen på distansarbete kan förändras. Exempelvis lyfter en kommun, som i enkäten svarat ”i stor utsträckning” på denna fråga, att de idag hade korrigerat svaret utifrån vad de sett under första halvåret 2023. Idag upplever vissa kommuner en trend med minskat distansarbete till följd av att arbetsgivare vill se mer kontorsnärvaro, vilket i sin tur påverkar hur kommunen ser på frågan.

Respondenterna ombads även bedöma den sammantagna planberedskapen i kommunen. Vanligaste svar är ”ganska god”, med ungefär lika stora andelar som svaret ”ganska svag” och ”god”. Enbart ett mindre antal kommuner har uppgett att planberedskapen är svag. Vissa skillnader mellan kommungrupperna kan skönjas, där kärnkommuner generellt uppger en högre planberedskap än pendlingskommuner, som i sin tur uppger en bättre genomsnittlig planberedskap än övriga kommuner. En hypotes är att detta i viss utsträckning också speglar det upplevda exploateringstrycket på respektive kommungrupp, där ett högre exploateringstryck kan kopplas till en högre planberedskap. Utifrån fritextsvaren framkommer att kommunerna bedömer att beredskapen generellt är bra för bostäder, även i övriga kommuner, men mer bristfällig för andra ändamål.

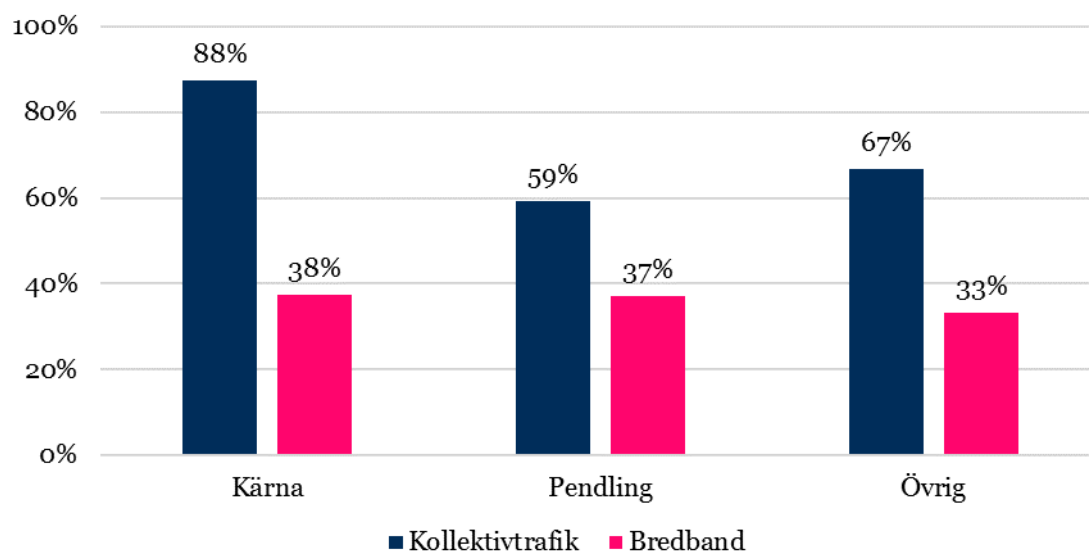
”När det gäller bostäder finns relativt god planberedskap, framförallt på centralorten. Finns dock en del svårigheter mer genomförandefrågor. Planberedskapen motsvarar heller inte alla målgruppernas bostadsbehov. Verksamhetmark är sämre tillgång på.”

Figur 28. Hur god bedömer du att er kommuns sammantagna planberedskap är i dagsläget?

I enkäten fick respondenterna i fritextsvar ange vilka faktorer eller insatser som de anser vara viktigast för att kommunen ska kunna dra full fördel av ett ökat distansarbete. En stor majoritet av svarande kommuner lyfter fram kollektivtrafik som en viktig satsning för att kunna dra full fördel av ett ökat distansarbete. I synnerhet gäller detta kärnkommuner där 7 av 8 svarande kommuner angett kollektivtrafikinsatser. Även i övriga två kommungrupper har en majoritet av svarande kommuner angett kollektivtrafikinsatser. Näst vanligaste svar är insatser för digitala uppkopplingsmöjligheter och bredband.

Figur 29. Andel som lyfter fram kollektivtrafik respektive bredband

Det finns en stor bredd i vilka specifika aspekter av kollektivtrafiken som beskrivs i fritextsvaren. Både kvantitativa och kvalitativa frågor är vanligt förekommande.

Fritextsvaren behandlar såväl linjenätsdragningar och turtätheter som bytesmöjligheter, pendlingsparkeringar, kostnader, flexibla betalningsmodeller och möjligheter att jobba under resan. I synnerhet den regionala tågtrafiken lyfts fram som viktig.

”Snabbare tågresor. Med möjlighet att arbeta hemifrån ett par dagar per vecka kan man tänka sig att pendla längre sträcka. Om restiderna med tåg kortas ner kan man nå helt nya orter inom pendlings tid så att arbetsmarknaden förstoras.”

”Ökat distansarbete kan leda till att folk kan arbeta och studera längre bort från hemmet. Bra och smidig kollektivtrafik är ändå av största vikt eftersom man behöver in fysiskt ibland. Att kunna arbeta på t.ex. tåget på väg till och från jobbet t.ex. kommer att vara viktigt om vi ska få till en ”större” arbetsmarknad.”

Reflektioner

Plats eller innehåll

En allmän uppfattning bland kommunerna i ÖMS är att distansarbete möjliggör för boende i mer perifera områden, med ofta längre pendlingsavstånd till både arbete och utbildning. I regel är det tal om boende i småhus eller att nyttja fritidshus i större utsträckning utanför semesterledigheten. Många av de kommuner som upplevt ökad efterfrågan på bostäder och fritidshus i landsbygder uppger också att trenden inte startat i och med coronapandemin och ökat distansarbete, utan att det snarare är tal om en redan pågående trend som förstärkts i och med aktuella händelser.

En skillnad mellan kommunerna är ifall de betonar platsen eller dess innehåll när de beskriver hur distansarbete påverkat kommunens planering.

- Vissa kommuner beskriver huvudförändringen som att ökat distansarbete påverkar innehållet eller funktionen för platser. Kommunen har en plats man vill utveckla, och ökat distansarbete kan påverka exakt inriktning för innehållet. Kommuner som beskriver förändringspotentialen på detta sätt är främst kärnkommuner eller pendlingskommuner som funktionellt sett är tätt integrerade med kärnan, såsom kranskommuner till Stockholms stad.
- Andra kommuner beskriver istället förändringen som att ökat distansarbete möjliggör att hitta nya platser för redan etablerade koncept. Såsom att småhusbyggande blir aktuellt på platser som tidigare haft en sval nyproduktionsmarknad. Småhusen skiljer sig inte särskilt mycket från småhus på andra håll i kommunen, utan det nya är platsen.

De konkreta exemplen är fortfarande få

Från enkäten och intervjuerna framgår flera exempel på satsningar som upplevs ha direkta kopplingar till ett ökat distansarbete. Exemplen med bostäder på nya platser och att vissa kommuner upplever ett genombrott för co-workingtor med faktiska etableringar är två konkreta effekter av ett ökat distansarbete.

Samtidigt lyfter andra kommuner fram att effekten är för tidig att utvärdera och att det behöver gå mer tid för att kunna avgöra vad som är en konkret effekt av ett ökat distansarbete och vad som inte är. Flera kommuner lyfter fram att det idag förs diskussioner kring co-workingtor på ett nytt sätt men att det mest är en förhoppning för framtiden och därmed ingen konkret effekt i dagsläget. Även avseende småhus påtalar flera kommuner möjligheter som kan tänkas finnas med ett ökat distansarbete, men att det inte finns några konkreta exempel i den specifika kommunen på nya småhus som tillkommit.

På en övergripande nivå är det fortfarande en tydlig minoritet av kommunerna i ÖMS som kan visa på konkreta effekter i kommunernas planering som följd av ökat distansarbete. Däremot finns stor enighet mellan kommunerna om att distansarbete på olika sätt påverkat vardagen för invånare och sysselsatta i kommunen.

Nyckelfråga eller en fråga bland många?

Många kommuner beskriver i enkätsvar och intervjuer att de möjligheter som ges av ökat distansarbete visserligen är en mycket intressant fråga som på sikt kan ha stor inverkan på hur de jobbar, men att den idag inte kan sägas ha avgörande betydelse för kommunens arbete. Antingen beskrivs det hur det idag är för tidigt att dra slutsatser om utvecklingens riktning, eller att distansarbete är en realitet enbart för en mindre del av kommunens befolkning eller sysselsatta. Frågan får därför stå tillbaka jämfört andra aktuella frågor såsom bostadsränder, konjunkturskifte, inflation och möjliga nedskärningar i kollektivtrafik. Detta är inte på något sätt förvånande.

”Distansarbete är inte den hetaste frågan på bordet hos oss. Vi är mer inriktade på att skapa goda lägen för kontor [...] och få till storstaden. Men andra kommuner med mer utpendling förstår jag att det kan vara en viktig fråga för.”

Förstärkning snarare än trendskifte...

Från materialet framgår att flera kommuner, både större och mindre, hade en tro på ökat distansarbete redan innan pandemin. Pandemin verkar i många fall ha snabbat på en trend som redan var påbörjad eller aktualiserat planer som kommunen redan hade. Bland exempel som lyfts finns kommuner som beskriver hur distansarbete hemifrån lett till en revitalisering av bostadsnära lokala centrum, helt i linje med översiktsplanens mål. Eller att idéer om coworkinghubbar i både centralorter och mindre tätorter som tidigare kunnat beskrivas mer som långsiktiga ambitioner än faktiska planer nu blivit reella alternativ – eller i vissa fall redan etablerats.

Distansarbetets påverkan på kommunernas planering kan i många fall beskrivas mer som en förstärkning av redan pågående processer än som ett trendskifte. Det är vanligare att kommunerna sett behov att revidera tidplaner än planeringsinriktning. Exempel finns också på det motsatta, men de är få till antalet.

”Distansarbete har inte ändrat kurs för planeringen.”

... och stor osäkerhet inför framtiden

Bedömningen av hur den framtida planeringen tros påverkas av ökat distansarbete är samtidigt föränderlig. I en intervju med en kommun, fem månader efter att denna besvarat enkäten, framkom det att svaret idag hade varit helt annorlunda på hur stor den framtida planeringen tros påverkas av ett ökat distansarbete, från i stor utsträckning till en betydligt lägre nivå. Detta efter ett skifte i inställning bland lokala arbetsgivare under våren 2023 till ett större fokus på att locka tillbaka de sysselsatta till kontoren. Detta illustrerar svårigheten i att bedöma distansarbetets påverkan på både vardag och kommunal samhällsplanering framöver. Det råder dock konsensus om att nivån av distansarbete sannolikt inte kommer gå tillbaka till samma nivå som innan coronapandemin.

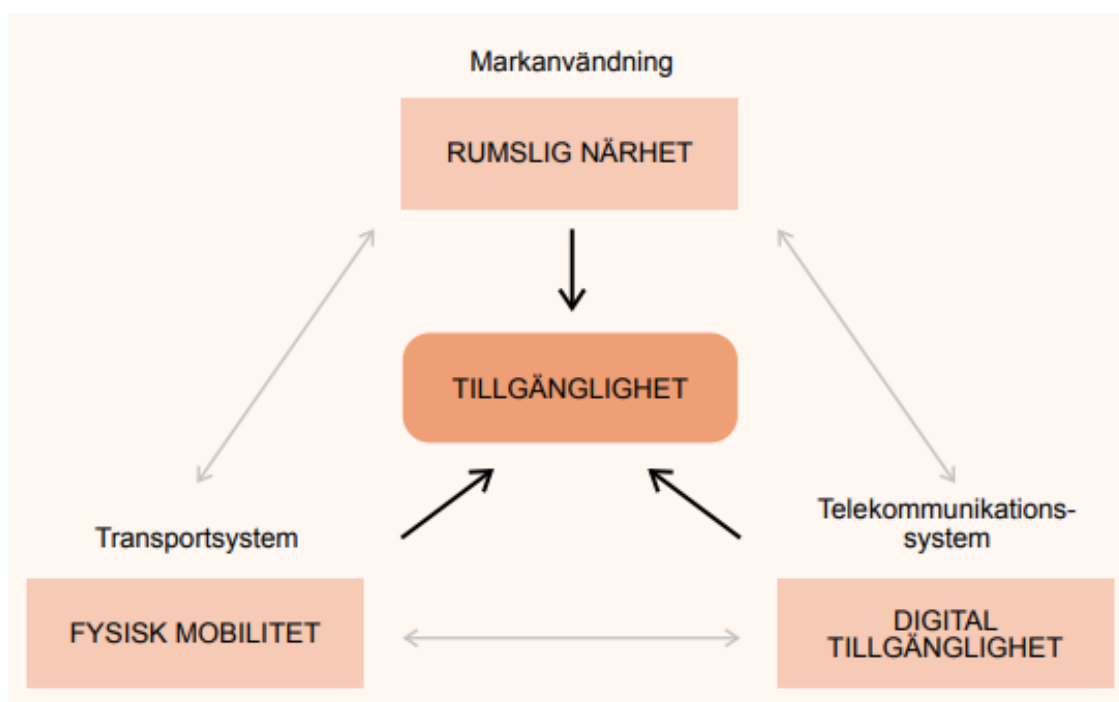
Nyckelfrågor för att dra fördel av ökat distansarbete

Bland de nyckelfrågor kommunerna i ÖMS lyfter som viktigast för att dra fördel av ökat distansarbete är det främst tre frågor som är framstående:

- Kollektivtrafik – både utbud och kvalitet
- Bredband/snabbare uppkoppling
- Bostäder

Intressant är hur väl detta matchar det systemperspektiv på tillgänglighet som bland annat beskrivs i Handbok för trafikstrategiskt arbete, framtagen av Trafikverket i samverkan med Boverket och SKR.⁶ Enligt denna modell finns tre faktorer som tillsammans skapar tillgänglighet: markanvändning som ger rumslig närhet, telekommunikationssystem som ger digital tillgänglighet och transportsystem som ger fysisk mobilitet.

Figur 30. Tillgänglighetens faktorer. Figur från Trafikverket et al (2022)

Verktögen som kan påverka den totala tillgängligheten finns inom alla dessa tre kategorier. Historiskt har regional utveckling många gånger haft fokus på den fysiska mobiliteten, inte minst genom det regionala kollektivtrafikansvaret och i vissa fall rumslig närhet i de fall regioner arbetat med regional fysisk planering. Vad ökat distansarbete gör enligt denna modell är att tillföra digital tillgänglighet, vilket därigenom ändrar förutsättningarna för och behoven av både fysisk mobilitet och rumslig närhet.

⁶ Trafikverket et al (2022)

Referenser

Eliasson, J (2021) *Kommer vi resa mindre efter pandemin?* Tillgänglig 2023-09-01 via <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/106156/>

Nordregio (2022) *Remote work: Effects on Nordic places and planning 2021-2024*. Tillgänglig 2023-09-15 via <https://pub.nordregio.org/r-2022-3-remote-work-effects-on-nordics/remote-work-effects-on-nordics.pdf>

Region Stockholm (2022) *Flyttstudie 2022*. Tillgänglig 2023-09-15 via https://www.regionstockholm.se/globalassets/flyttstudie_2022_pdf.pdf

Region Sörmland (2021) *Distansarbetets omfattning och konsekvenser*.

SKR (2023) *Kommungruppsindelning från den 1 januari 2023*. Tillgänglig 2023-09-01 via <https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Trafikverket, Boverket och SKR (2022) *Handbok för trafikstrategiskt arbete*. Tillgänglig 2023-08-31 via https://bransch.trafikverket.se/contentassets/740b84c13230422e851eeef569fa73f4/trv-handbok-for-trafikstrategiskt-arbete_2023-01-12.pdf

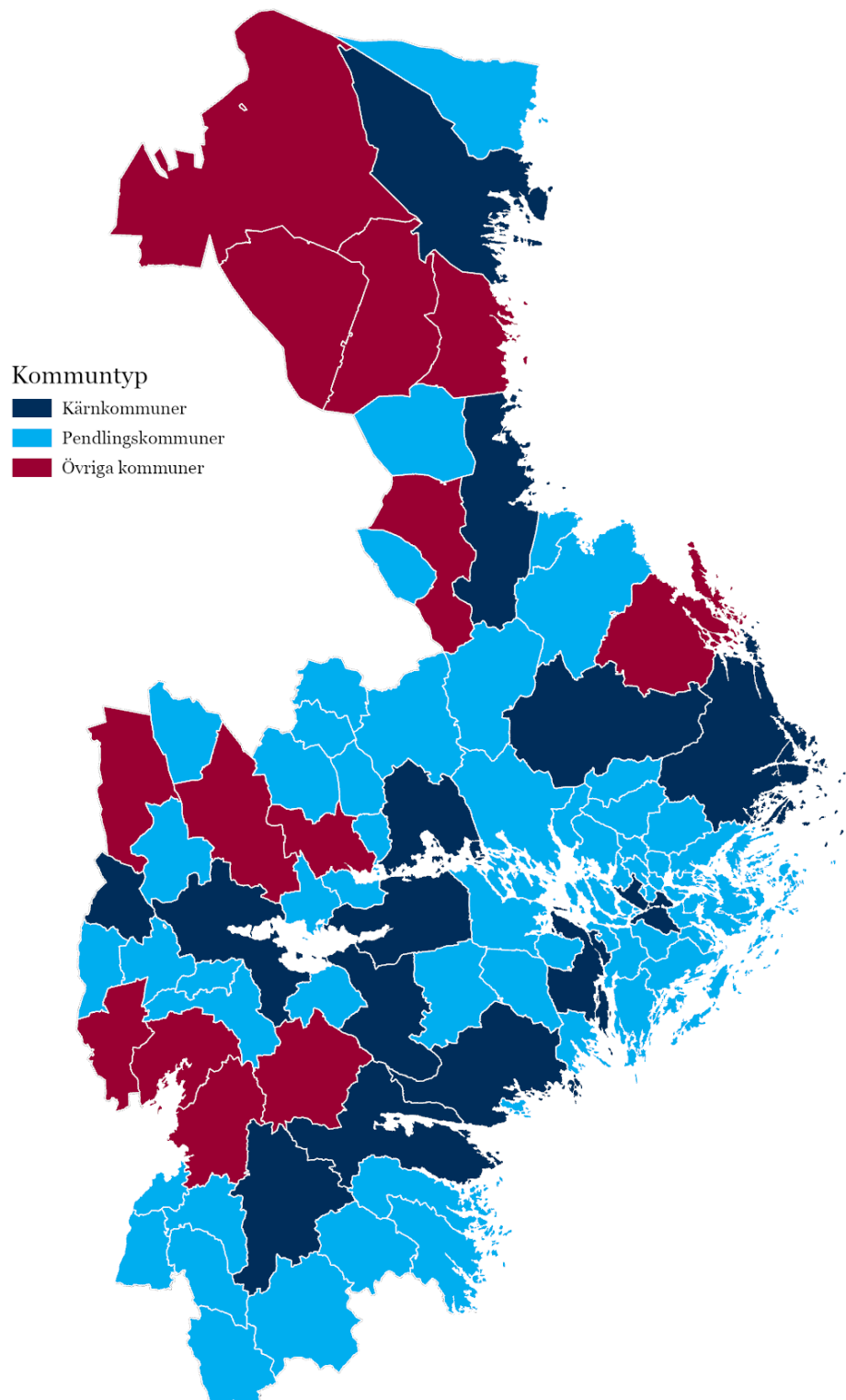
WSP (2021) *Ökat distansarbete – så påverkas svenska städer och kommuner*. Tillgänglig 2023-09-15 via <https://www.wsp.com/-/media/insights/swe-den/documents/2021/okat-distansarbete-sa-paverkas-svenska-stader.pdf>

Bilaga 1. Kommungruppindeknng

I analysen undersöks bland annat mönster i hur olika kommuner besvarat frågorna. Särskilt intressant är huruvida kommuner med likartad arbetspendling också besvarat frågorna likartat. För att undersöka detta har kommunerna i ÖMS delats in i tre grupper; kärnkommuner, pendlingskommuner och övriga kommuner. Indelningen följer SKR:s kommungruppsindelning:

- *Kärnkommuner* motsvarar Storstäder (A1), Större stad (B3) samt Mindre stad/tätort (C6). Namnet kärnkommuner kommer av dessa kommuners funktion som arbetsmarknadscentrum, med stora inflöden av arbetspendlare över kommungräns.
- *Pendlingskommuner* utgörs istället av kommuner med hög grad av utpendling – i många fall till kärnkommunerna. Inom denna grupp finns Pendlingskommun nära storstad (A2), nära större stad (B4) samt nära mindre stad/tätort (C7).
- *Övriga kommuner* motsvarar kommuner som varken är utpräglade in- eller utpendlingskommuner. Inom denna grupp finns landsbygdskommuner och kommuner med någorlunda stora tätorter men som saknar tydlig profil av in- eller utpendling. Gruppen innehåller Lågpendlingskommun nära större stad (B5) samt Landsbygdskommun (C8).
- Den sista kommungruppen enl. SKR:s gruppering, Landsbygdskommun med besöksnäring (C9), finns inte i ÖMS.

I tabellen två sidor fram redovisas gruppindelning för alla kommuner i ÖMS.

Kärnkommuner, 14 st

Kommun	Kommungrupp, SKR
Eskilstuna	B3, Större stad
Gävle	B3, Större stad
Hudiksvall	C6, Mindre stad/tätort
Karlskoga	C6, Mindre stad/tätort
Katrineholm	C6, Mindre stad/tätort
Linköping	B3, Större stad
Norrköping	B3, Större stad
Norrtälje	C6, Mindre stad/tätort
Nyköping	C6, Mindre stad/tätort
Stockholm	A1, Storstäder
Södertälje	B3, Större stad
Uppsala	B3, Större stad
Västerås	B3, Större stad
Örebro	B3, Större stad

Pendlingskommuner, 61 st

Kommun	Kommungrupp, SKR
Arboga	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Botkyrka	A2, Pendlingskommun nära storstad
Boxholm	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Danderyd	A2, Pendlingskommun nära storstad
Degerfors	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Ekerö	A2, Pendlingskommun nära storstad
Enköping	B4, Pendlingskommun nära större stad
Fagersta	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Flen	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Gnesta	B4, Pendlingskommun nära större stad
Hallsberg	B4, Pendlingskommun nära större stad
Hallstahammar	B4, Pendlingskommun nära större stad
Haninge	A2, Pendlingskommun nära storstad
Heby	B4, Pendlingskommun nära större stad
Hofors	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Huddinge	A2, Pendlingskommun nära storstad
Häbo	A2, Pendlingskommun nära storstad
Järfälla	A2, Pendlingskommun nära storstad
Kinda	B4, Pendlingskommun nära större stad
Knivsta	B4, Pendlingskommun nära större stad
Kumla	B4, Pendlingskommun nära större stad
Kungsör	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Lekeberg	B4, Pendlingskommun nära större stad
Lidingö	A2, Pendlingskommun nära storstad
Ljusnarsberg	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Mjölby	B4, Pendlingskommun nära större stad
Nacka	A2, Pendlingskommun nära storstad
Nora	B4, Pendlingskommun nära större stad
Norberg	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Nordanstig	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort

Pendlingskommuner, fortsättning

Kommun	Kommungrupp, SKR
Nykvarn	B4, Pendlingskommun nära större stad
Nynäshamn	A2, Pendlingskommun nära storstad
Ockelbo	B4, Pendlingskommun nära större stad
Oxelösund	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Sala	B4, Pendlingskommun nära större stad
Salem	A2, Pendlingskommun nära storstad
Sigtuna	A2, Pendlingskommun nära storstad
Skinnskatteberg	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Sollentuna	A2, Pendlingskommun nära storstad
Solna	A2, Pendlingskommun nära storstad
Strängnäs	B4, Pendlingskommun nära större stad
Sundbyberg	A2, Pendlingskommun nära storstad
Surahammar	B4, Pendlingskommun nära större stad
Söderköping	B4, Pendlingskommun nära större stad
Tierp	B4, Pendlingskommun nära större stad
Trosa	B4, Pendlingskommun nära större stad
Tyresö	A2, Pendlingskommun nära storstad
Täby	A2, Pendlingskommun nära storstad
Upplands Väsby	A2, Pendlingskommun nära storstad
Upplands-Bro	A2, Pendlingskommun nära storstad
Vadstena	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Valdemarsvik	B4, Pendlingskommun nära större stad
Vallentuna	A2, Pendlingskommun nära storstad
Vaxholm	A2, Pendlingskommun nära storstad
Vingåker	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Värmdö	A2, Pendlingskommun nära storstad
Ydre	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Åtvidaberg	B4, Pendlingskommun nära större stad
Älvkarleby	B4, Pendlingskommun nära större stad
Ödeshög	C7, Pendlingskommun nära mindre tätort
Österåker	A2, Pendlingskommun nära storstad

Övriga kommuner, 13 st

Kommun	Kommungrupp, SKR
Askersund	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Bollnäs	C8, Landsbygdskommun
Finspång	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Hällefors	C8, Landsbygdskommun
Köping	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Laxå	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Lindesberg	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Ljusdal	C8, Landsbygdskommun
Motala	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Ovanåker	C8, Landsbygdskommun
Sandviken	B5, Lågpendlingskommun nära större stad
Söderhamn	C8, Landsbygdskommun
Östhammar	B5, Lågpendlingskommun nära större stad

